

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Slang v oblasti divadla

Slang in theater communication

Klára Králová

Vedoucí práce:
Studijní program:
Studijní obor:

PhDr. Ladislavu Janovcovi, Ph.D.
Specializace v pedagogice
ČJ – HV

Rok odevzdání: 2018

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Slang v oblasti divadla potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 24. června 2018

PODĚKOVÁNÍ

Za odborné vedení, trpělivost a věnovaný čas bych na tomto místě ráda poděkovala vedoucímu práce PhDr. Ladislavu Janovcovi, Ph.D.

Poděkování z mé strany patří za osobité vyjádření se k divadelnímu slangu režiséru Otakaru Koskovi a všem dotazovaným hercům a režisérům za ochotně věnovaný čas a poskytnutí slangového materiálu. Výslovně tedy děkuji především hercům a režisérům Kamilovi Koulovi a Patrikovi Šimůnkovi, herečce Dianě Tonikové, moderátorce a herečce Michaele Jadrné, hercům Matějovi Kroupovi, Jakubovi Beranovi, Otomaru Novotnému, Natalii Krupichkové, Václavovi W. Krausovi, Jindřichovi Kotulovi a Michalu Šturmanovi.

Velký dík patří zároveň mé rodině, která mne při studiu vytrvale podporuje.

ABSTRAKT

Tématem této bakalářské práce je slang v oblasti divadla. Práce je zaměřena pouze na mluvu herců a režisérů.

Obecně vycházíme ze studií lingvisty Jaroslava Hubáčka, který se problematikou slangu zabývá již několik desítek let (př. kniha *O českých slanzích*, 1979, 1981; slovníky, 1988, 2003; aj). Slang v této práci chápeme v širším slova smyslu (tzn., termínem slang rozumíme jak slangové názvy profesní (profesionalismy), tak slangové názvy zájmové (slangismy)).

První část je věnována problematice obecného vymezení termínu slangu a jeho určujícím aspektům. Následuje vysvětlení pojetí slangu v této práci a vymezení divadelního slangu z hlediska jeho určujících aspektů (povaha prostředí, stáří, kritérium spisovnosti – nespisovnosti, motivace vzniku výrazů, onomaziologická motivace pojmu). Další část předkládá námi vyhotovený slangový výkladový slovník, po kterém následuje část obsahující závěry našeho zkoumání.

Cílem práce bylo poskytnout výkladový slovník aktuálně užívaných slangismů divadelní oblasti. Námi vyhotovený slovník obsahuje abecedně řazené lexikální jednotky, které jsme zaznamenali v rámci sběru materiálu.

Sběr materiálu se uskutečnil přes jednotlivé zástupce (herce, režiséry), reprezentující různé divadelní společnosti z různých regionů. Pro sběr materiálu jsme užili vícero metod - brainstorming několika zástupců různých divadelních společností; volné rozhovory přímé či zprostředkované přes elektronickou korespondenci; přímé, skryté a nestandardizované pozorování při příležitostech přirozeného působení v hereckém prostředí (tzn. i mimodivadelní prostory). Sběr materiálu byl následně uspořádán a dle slovníkových potřeb analyzován.

Výsledkem našeho zkoumání je zjištění, že divadelní slang je skutečně slangem mající všechny určující aspekty. Je stále živým, dynamickým, jazykovým poloútvarem, který podléhá vývoji, podílí se na rozšiřování slovní zásoby, mírně se liší v závislosti na regionech, jádro však zůstává desítky let pevné a ve své podstatě neměnné.

KLÍČOVÁ SLOVA

divadelní slang, expresivita, frazémy, synonymičnost, slovník

ABSTRACT

The topic of this thesis is the slang in the theatre area. The work focuses only on the language of actors and directors.

The work is generally based on the studies of a linguist Jaroslav Hubáček who has been dealing with the slang issue for several tens of years (for example his book *O českých slanzích*, 1979, 1981; Dictionaries, 1988, 2003; etc.). We comprehend the slang in this thesis in a broader meaning of this word (the term of slang means as profession slang words (professionalisms) as non - profession slang words (slangisms)).

In the first part of this thesis we try to define generally the term of slang and its determining aspects. Then we explain the conception of slang in this work and we define the theatre slang from the point of view of its determining aspects (the character of environment, oldness, the standard and non-standard criterion, the motivation of the origin of the expressions, the onomasiological motivation of the term). Next part contains our own slang dictionary with explanations and the following part comprises the results of our research.

The aim of this thesis was to create the slang dictionary with actually using theatre slang words. Our dictionary comprises lexical units in alphabetical order which we recorded during the collection of materials.

The collection of materials was realised with the representatives (actors, directors) of theatre companies from various regions. We used a few methods for the collection – the brainstorming of several representatives of various theatre companies; free direct interviews or indirect email interviews; direct, hidden and non-standard observation in the occasions of staying in actors environment (it means also outside the theatre). The collection of materials was then compiled and analysed for the dictionary needs.

As the result of our research we have found out that the theatre slang is really the slang having all the determining aspects. It is still a living, dynamic language structure which is influenced by progress, which contributes to vocabulary and has little differences in various regions. However, the core of this language structure has been strong and unchangeable for tens of years.

KEYWORDS

theatre slang, expressivity, set phrases, synonymy, dictionary

OBSAH

ÚVOD:.....	8
CÍLE A METODOLOGIE PRÁCE.....	9
1 VYMEZENÍ SLANGU OBECNĚ:.....	10
1.1 Obecná problematika vymezení termínu slang.....	10
1.2 Plzeňské konference o slangu a argotu	11
1.2.1 Vybrané příspěvky plzeňských konferencí	11
1.3 Aktuální definice.....	20
1.3.1 Příruční mluvnice češtiny.....	20
1.3.2 Současná stylistika	21
1.3.3 Encyklopedický slovník češtiny.....	22
1.3.4 Nový encyklopedický slovník češtiny	23
2 POJETÍ SLANGU V TÉTO PRÁCI.....	24
3 DIVADELNÍ SLANG.....	25
3.1 Povaha prostředí	25
3.2 Stáří divadelního prostředí.....	26
3.3 Spisovnost a nespisovnost, expresivita	26
3.4 Kritérium formy	27
3.5 Motivace vzniku slangových výrazů	27
3.6 Kritérium onomaziologické motivace slangového názvu.....	29
4 SLOVNÍKOVÁ ČÁST	31
4.1 Sběr materiálu	31
4.2 Koncepce slovníku.....	32
4.2.1 Seznam použitých zkratk ve slovníkové části:.....	33
4.3 Konfrontace sběru materiálu se slovníky.....	34
4.4 SLOVNÍK DIVADELNÍHO SLANGU	35

5	ZÁVĚRY	72
5.1	Obohacování slovní zásoby slangovými jednotkami:.....	72
5.2	Pevné ukotvení či postupné mizení lexikální slangové jednotky v úzu	73
5.3	Synonymické řady	74
5.3.1	Blaf, čokl, čudla, čurda, epizodka, hund, pes, pind, štek	75
5.4	Obecně charakteristické znaky slangu	76
5.5	Bohatost frazeologie	76
5.6	Nespisovné pojmy terminologické povahy.....	77
5.7	Vliv prostředí na úzus slangového výraziva v praxi.....	77
5.7.1	Nahrávač, nahazovač x nahrávačka, nahazovačka.....	77
5.7.2	Výraz žiletka	78
5.8	Výrazy propriální povahy	78
5.9	Významově modifikované výrazy	80
6	ZÁVĚR.....	81
6.1	Z korespondence s režisérem Otakarem Koskem	82
7	SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ.....	84

ÚVOD:

Tématem této práce je slang v oblasti divadla. Vzhledem k rozsáhlosti tématu se zaměřujeme především na mluvu herců a režisérů, přičemž se v ní pochopitelně do jisté míry odrazí i mluva vedlejších slangů s divadelnictvím sepnatá (mluva kulisáků, osvětlovačů, diváků aj.).

Inspirací k výběru tématu předkládané bakalářské práce je mé předcházející vzdělání na Vyšší odborné škole herecké, následné oficiální působení ve dvou divadlech, několikaletý pohyb v prostředí různých divadel a četné známosti s lidmi působícími v této profesi (z těch známějších osobností mohu jmenovat např. své pedagogy herectví z VOŠH, tedy známou herečku *Jaroslavu Tvrzníkovou*, režiséry *Otakara Koska a Jiřího Fréhara*, herce *Davidu Vejražku, Miroslava Dvořáka*).

Na základě vlastní zkušenosti z herecké praxe mohu říci, že příslušníci těchto dvou skupin (herci, režiséři) bývají v bezprostředním kontaktu, při kterém se i během pracovního procesu silně uplatňuje emocionální stránka daná vypjatou atmosférou v horlivém tvůrčím procesu nebo tendencí co nejpřesněji přiblížit a vyvolat pocity, jež si má herec v daný moment navodit. Usuzujeme, že toto emocionální zázemí pracovního prostředí se značnou mírou podílí na vzniku expresivních slangových pojmenování skutečností s divadlem souvisejících, neboť i Hubáček podotýká vliv výjimečnosti prostředí na vznik slangu. (Hubáček, 1981, s. 102)

Již při divadelních zkouškách jsem se setkávala se specifickými jazykovými výrazy, které se mimo dané divadelní prostředí nevyskytovaly (např. *štěk, vem si to do dílny, ferman* aj.). Na přirozenou omezenost úzu slangismů v určitém prostředí upozorňuje např. J. V. Bečka v roce 1987: „Slangy jsou pro neúčastné lidi namnoze málo srozumitelné, ba někdy až nesrozumitelné. Není to vůbec záměrné utajování, nýbrž jazykový jev zcela přirozený. To, co je skryto našim očím, co nevchází do naší zkušenosti, co nesouvisí s našimi osobními styky, je nám vzdálené a slova tyto skutečnosti označující nám nic neříkají, nebo říkají velmi málo.“ (Bečka, 1987)

Samotná definice slangu je velmi obtížná, neboť dodnes neexistuje jednotné vymezení.

V této práci vycházíme z pojetí lingvisty Jaroslava Hubáčka, který se problematikou slangu zabývá již několik desítek let (př. kniha *O českých slanzích*, 1979, 1981; slovníky, 1988, 2003; aj). Slang v této práci chápeme v širším slova smyslu.¹

Práce je rozdělená do pěti částí. V první části poskytujeme širší náhled na problematiku slangu obecně. Poukazujeme na nejednotnost chápání slangu ve významných odborných publikacích. Dále předkládáme jednotlivé poznatky různých odborných prací (včetně přednášek plzeňských konferencí věnujících se slangu), které ujasňují aspekty slangu (expresivita, spisovnost – nespisovnost, prostředí, pronikání slangu do běžné mluvy ad.). Druhou částí vymezujeme pojetí slangu této práce. Ve třetí části se soustředujeme výhradně na divadelní slang, vymezujeme jednotlivá kritéria (povaha prostředí, stáří slangu, spisovnost – nespisovnost, forma, motivace vzniku výrazů, onomaziologické kritérium). Čtvrtá část předkládá námi sestavený výkladový slovník, který vznikl na základě námi provedeného sběru materiálu. V páté části prezentujeme závěry, ke kterým jsme v rámci analýzy výrazů ve slovníkové části dospěli.

Závěr této práce obsahuje obecné shrnutí našich poznatků a citovanou korespondenci s režisérem Otakarem Koskem.

CÍLE A METODOLOGIE PRÁCE

Cílem této práce je vytvoření výkladového slovníku aktuálně užívaných divadelních slangismů.

Pro sběr materiálu bylo užito vícero metod - brainstorming několika zástupců různých divadelních společností; volné rozhovory přímé či zprostředkované přes elektronickou korespondenci; přímé, skryté a nestandardizované pozorování při příležitostech přirozeného působení v hereckém prostředí (tzn. nejen divadelní zkouška či představení, ale též posezení v okruhu herců po představení).

Získaný materiál byl následně uspořádán a dle slovníkových potřeb analyzován.

¹ Pod pojem slang zahrnujeme jednak názvy slangové profesní (profesionalismy), jednak názvy slangové zájmové (slangismy).

1 VYMEZENÍ SLANGU OBECNĚ:

1.1 Obecná problematika vymezení termínu slang

Termín slang je vymezován v mnoha odborných pracích, zaměřených na problematiku lexikální zásoby charakterizované sociálním příznakem. Jeho chápání ovšem není jednotné a v nejednom případě bývá slang dokonce suplován jinými termíny, např. sociální nářečí, společenské nářečí, speciální nářečí, vrstevné nářečí.

Na nejednotnost definice poukazuje už Jaroslav Hubáček ve své odborné práci *O českých slanzích* (1981), kde upozorňuje, že „uvést přesnou a jednoznačnou definici slangu není snadné, neboť v bohaté literatuře domácí a zejména zahraniční není jednota v chápání obsahu a rozsahu tohoto jazykovědného pojmu“ (Hubáček, 1981, s. 9) Tento fakt následně demonstruje výčtem pojetí slangu v jednotlivých pracích. Zmiňuje např. stať F. Oberpfalcera-Jílka *Argot a slangy*, dále uvádí práce lingvistů F. Trávníčka, A. Kellnera, J. Chloupeka, B. Havránka a mnoha dalších.

Výčet většiny dosavadních zásadních odborných studií a jejich obsahů, opět demonstrujících různé úhly pohledu na danou problematiku, byl proveden např. v diplomové práci *Vodácký slang* (Jirásková, 2013, s. 8–21) Autorka zde upozorňuje též na nejednotnost terminologie. „V průběhu 20. století se používaly i další termíny, které se shodují či prolínají s termíny jinými ve shodném, užším či širším významu, např. sociální nářečí, sociální mluva, sociolekt, sociální styl, vrstevná nářečí, žargon, hantýrka, profesionální mluva, pracovní mluva, stavovský jazyk, dialekt.“ (Jirásková, 2013, s. 8) V souladu s výzkumy Hubáčka podává tato práce mimo jiné sumarizační rozčlenění dosavadních možností chápání slangu do dvou skupin, tedy na chápání širší a užší, ale zároveň poukazuje na jejich prolínání. „Je zřejmé, že chápání termínu slang je v české lingvistice stále nejednotné, přesto můžeme vysledovat jeho dvě základní pojetí, které Křístek nazval pojetím širším a užším. Užší pojetí vymezuje argot, profesní mluvu a slang. Tento zorný úhel na problematiku zastává např. Kellner, Chloupek, Cuřín. Širší pojetí rozlišuje pouze mezi slangem a argotem, přičemž v rámci slangu mnohdy rozlišuje slang zájmový a profesionální. Toto pojetí reprezentuje např. Křístek, Hauser, Hubáček, Bečka.“ (Jirásková, 2013, s. 21)

1.2 Plzeňské konference o slangu a argotu

Problematicke slangu se též dlouhodobě věnují plzeňské konference, které se organizují od roku 1977. Doposud proběhlo 8 kol, přednášky z nich byly následně publikovány ve sbornících. Poslední proběhnuvší konference, z níž byl publikován sborník, se konala v roce 2008, z další sborník dosud nevyšel.

Sborníky záměrně představujeme průřezem jejich obsahu, čímž chceme demonstrovat rozsah termínu *slang*. Tyto sborníky považujeme v bádání o slangu za jednu ze stěžejních publikací, protože příspěvky přibližují termín slang z více úhlů pohledu. Na jejich podloží bychom chtěli postihnout nejen definici termínu, ale též spektrum náhledů, které svým způsobem pomáhají danou definici postavit a též odůvodnit její případné nedostatky, jako např. Hubáčkův pohled na vliv jednotlivých aspektů při vytváření slangu (*Hubáček, 1987*).

Jednotlivé příspěvky spojuje téma slangu a argotu. Ony studie by bylo možné rozdělit na část příspěvků, kde badatelé prezentují své bádání v oblasti konkrétních slangů, tj. materiálové práce (např. *Sportovní slang a sportovní publicistika* (Flégl, 1987), *Slang z oblasti moderního tance* (Opavská, 1998), *Hasičský slang* (Málková, 2005), *Zahradnický slang* (Málková, 2008) ad.), a na skupinu příspěvků snažící se objasnit aktuální chápání slangu a argotu z různých úhlů pohledu, v různých vztahových souvislostech (tj. práce koncepční a metodologické).

1.2.1 Vybrané příspěvky plzeňských konferencí

Pro ilustraci šíře, v jaké je ve sbornících slang nahlížen, uvádíme podrobněji některé z příspěvků druhé výše uvedené skupiny:

Slang a diference v běžně mluvené řeči (J. V. Bečka)

V příspěvku *Slang a diference v běžně mluvené řeči* J. V. Bečka vymezuje slang jako „komplex jazykových prostředků, jímž se dorozumívá speciální skupina lidí na speciálním pracovišti o prostředcích a výkonech při speciálním druhu práce.“ (Bečka, 1987) Rozlišuje zde slangy profesionální neboli pracovní a slangy pracovní-zájimové.

Podle J. V. Bečky mají jak profesionální, tak pracovní-zájmové slangy silně vyvinutou stránku expresivní. Liší se však tím, že zájmové slangy, kde je stránka expresivní² velmi zřetelná, jsou užívány při komunikaci účastníků mimo vlastní práci (jako příklad uvádí slang vojenský a studentský), kdežto profesionálním slangem „se účastníci dohovořují i při vlastní práci“. Užívají příslušné slangové profesionální názvosloví spolu se spisovným jazykem i se spisovným názvoslovím (např. slang hornický, železničářský). (Bečka, 1987)

Vedle slangů, jejichž základem je specifická práce, ale při které je zapotřebí komunikovat spisovně, upozorňuje na formy slangů, jejichž jádrem je zájmová činnost, např. kartářský slang či rybářský slang, jak je vypsál ve své monografii *O českých slanzích* (1981) Jaroslav Hubáček. Sám Bečka však váhá, zdali tyto formy zájmových slangů řadit mezi plnohodnotné slangy. Zde opět shledáváme explicitně naznačenou stále trvající nejednotnost chápání slangu.

Na závěr Bečka zmiňuje slangy tzv. dvojité, tedy slangy spojené s profesí, ale jejichž lexikální složka proniká i mezi laiky mající k dané profesi zájmové vztahy, např. profesionální sportovci a vedle toho sportovní fanoušci. Vztáhneme-li tuto tezi k našemu tématu bakalářské práce, můžeme do slangu dvojitého zařadit i slang herecký, protože i laici užívají slangismy divadelního prostředí typu *děkovačka, mít okno*, aj.

K vnitřní diferenciaci slangu (J. Hubáček)

Příspěvek ***K vnitřní diferenciaci slangu*** se pokouší o vnitřní klasifikaci slangových názvů. Vyjadřuje se k šesti stanoveným kritériím (kritérium prostředí a motivace; kritérium míry nespisovnosti; stáří; expresivity; formy a kritérium onomaziologické motivace slangového výrazu), dle kterých by bylo možné jednotlivé slangové lexikální jednotky diferenciovat, hlouběji analyzovat, přesněji popsat a komplexněji hodnotit. (Hubáček, 1987)

² Stránkou expresivní rozumí Bečka „citový vztah k práci, vzájemný vztah mezi pracovníky, přezdívkou, vtipné narážky, expresivní transformace spisovných termínů apod.“ (Bečka, 1987)

Některé sociolingvistické aspekty výzkumu slangů (J. Nekvapil)

Příspěvek *Některé sociolingvistické aspekty výzkumu slangů* upozorňuje na typologii zkoumání slangů, tedy na tři přístupy zkoumání slangu (tj. lexikografický, gramatický, komunikační); pozastavuje se nad vnímáním slangu jako „komunikační vrstvy“ versus slangu jako „vrstvy lexikální“ (Nekvapil, 1987).

Neologismy v současné spisovné češtině a slang (O. Martincová)

V článku *Neologismy v současné spisovné češtině a slang* se O. Martincová zabývá psychickými a sociálními aspekty přijetí lexikálních jednotek do užívání; podmínkami zařazování lexikální jednotky do jedné z lexikálních vrstev a přehodnocováním původních slangismů z hlediska stylových i útvárových norem a kodifikační praxe, tedy deslangizací (Martincová, 1987).

Lexikografické přístupy k slangovému materiálu (Z. Tichá)

Dalším přínosným příspěvkem je příspěvek *Lexikografické přístupy k slangovému materiálu* (Tichá, 1998), který porovnává užívané postupy při tvorbě slangových slovníků a poukazuje na problémy související s tvorbou slangových slovníků. I Zdeňka Tichá upozorňuje na nejednotnost chápání pojmu slang a na skutečnost, že z toho plynoucí neustálená terminologie a různost hodnotících kritérií se odráží v úvodech slovníků, kdy „autoři zpracovávající slangový materiál v podobě slovníku [...] předkládají čtenáři teoretická východiska svého slovníkového popisu slangu.“

Tichá dále uvádí možnosti uspořádání hesel ve slangových slovnících a potenciální skupiny uživatelů, pro které je konkrétně vnitřně strukturovaný slovník vhodný. Existuje uspořádání **věcné**, kde jsou jednotky rozčleněny do **tematických okruhů**, v rámci nichž jsou abecedně řazeny. Pro rychlou a snadnou orientaci takto uspořádaný slovník vyžaduje rejstřík heslových slov s uvedením příslušné stránky; odpovídá spíše onomaziologickému postupu. Slovníky s rozčleněnými jednotkami do tematických okruhů by měly být vhodné pro aktivní uživatele slangu. Vnitřní rozdělení podle tematických okruhů „velmi dobře ukazuje, které skutečnosti jsou pro slang důležité a pro které si vytváří slangová pojmenování v synonymických řadách“ (Tichá, 1998).

Další z možností řazení hesel je **abecední**, kde se u každé jednotky uvede, k jakému slangu náleží (např. Hubáček, 1988); nebo jsou jednotky uváděny rovněž abecedně, ale v rámci jednotlivých slangů (např. Suk 1993). Jedná se o postup od formy k významu, tedy sémaziologický postup. „Abecední uspořádání je výhodné pro uživatele, kteří se prostřednictvím slovníku se slangem jisté skupiny lidí seznamují poprvé, ale např. i pro překladatele“ (Tichá, 1998).

Pozornost je věnována i víceslovným jednotkám, které jsou ve většině slovníků uváděny mezi jednoslovnými hesly podle svého počátečního komponentu a bez odkazů.

Příspěvek se též zabývá problémy, které souvisejí s uváděním reprezentativních tvarů heslových slov ve slovnících. Těmi jsou konstrukce grafické podoby některých výrazů pro účely slovníku (zejm. u cizích slov), problematika spisovnosti a nespisovnosti (důsledné uvádění jedné varianty, či naopak míšení spisovných a nespisovných variant u různých hesel).

Problémem je též pojetí slangu jako takové, na jedné straně je chápán (zejm. v české lingvistické tradici) jako lexikální vrstva, tedy mluva lidí, které spojuje společná profese či zájem. Na straně druhé je chápán jako soubor nespisovných jazykových prostředků, známé a užívané v rámci národa, které do značné míry ztratily příznak svého původu, což uvádí Hochel ve své publikaci z r. 1993 *Slovník slovenského slangu*.

V závěru přednášky je kladen apel, aby se badatelé zaměřovali nejen na sběr slangového materiálu, ale aby se více zaměřili též na zkoumání stránky teoretické.

Pronikání slangů do oficiálních projevů (E. Minářová)

Pronikání slangů do oficiálních projevů (Minářová, 1998) zkoumá okolnosti působící na pronikání slangových výrazů do jiných komunikačních oblastí, nejčastěji 1) do oficiálních projevů psané a mluvené publicistiky (v té době dle Minářové však vyjma sféry kulturní a společenské); 2) do politických řečnických projevů a 3) do odborných mluvených projevů.

Jako faktory vedoucí k užití slangu mimo původní prostředí uvádí snahu

o expresivitu, bezprostřednost a ekonomičnost vyjádření a nestálost či rozkolísanost terminologie dané odborné sféry. Toto užití slangu mimo původní, „domovskou“ půdu je považováno za **motivované**.

Minářová upozorňuje též na **nemotivované** užití slangu v oficiální projevech, a to „zvl. s bezděčným a spontánním uplatněním těch slangových výrazů, které se už vymanily z původní zájmové nebo profesní sféry užití a které začínají být v mluvené hovorové komunikaci zcela běžné [...]. Slangová příslušnost výrazů, které pronikají za hranice původního slangu a vcházejí do obecného úzu, může být někdy problematická“ (Minářová, 1988).

Slangová propria a propria ve slangu (M. Churavý)

V příspěvku ***Slangová propria a propria ve slangu*** (Churavý, 2005) jsou rozčleněna vlastní jména z divadelního slangu, a to podle jejich vzniku, významových posunů, slovtvorných obměn a podle uplatnění. M. Churavý již v úvodu vymezuje divadlo jako „strukturovaný komplexní útvar založený na uměleckém vnímání obrazu a zvuku a závislý na technickém vybavení k tomu přispívajícím.“ (Churavý, 2005) Pod pojem divadelní slang zahrnuje širokou škálu slangů dalších skupin, které s divadlem souvisejí, tedy slangy všech složek účastnících se divadelní produkce, slangy umělecké (herecký, hudebnický, tanečnický), slangy umělecko-technických pracovníků (stavěčů dekorací, osvětlovačů, zvukařů, maskérů, švadlen aj.), loutkářů, zpěváků, muzikantů, pracovníků filmových, rozhlasových, televizních.

Churavý poukazuje na častá frazeologická spojení, obecně užívaná přívlastková spojení (např. prkna, která znamenají svět), i méně běžná spojení (např. lehkonohá múza – balet, dřevěná múza – loutky) přicházející do prostředí divadelního slangu z prostředí diváků a divadelních referentů.

Churavý dále podotýká, že většina jmen vlastních do slangu pronikla již jako hotová; následně se v něm zabydlovala, přičemž zachovávala svou podobu i propriální význam, nebo takový význam ztrácela a byla využita k pojmenování zcela jiné skutečnosti. Jako příklad proprií zbavených charakteru vlastních jmen, přenesených na základě metafory pro označení zcela jiných jevů patří například poklesle užitá propria hamlet, kašpar, vojan označující

herce s negativní konotací.³ Podobná metaforická pojmenování nachází Churavý i v dalších složkách jím zahrnutých do divadelního slangu.

Závěrečná část příspěvku je věnována propriím, jejichž oficiální znění podleho změnám v rámci slangu. Důsledkem toho, že ke změnám došlo zpravidla běžnými obecnými prostředky (univerbizace, univerbizace s přidáním odvozovacích přípon (zpravidla –ák), odstranění předložky, substantivizací určujícího adjektiva), pronikla mnohá z těchto proprií do úzu hovorové vrstvy jazyka, a to zejm. prostřednictvím diváckých nadšenců a divadelních referentů v médiích. Jako příklad uvedl Churavý např. Kaplička – Zlatá Kaplička, Palmovka – Divadlo pod Palmovkou, Činoherák – Činoherní klub ad.

K současnému stavu zkoumání sociolektů (J. Hubáček, 2008)

Hubáček konstatuje, že neustálý vývoj jazyka, jakožto nástroje komunikace v širokém slova smyslu, je znatelný především v mluvené podobě jazyka, kde se projevuje nejen snaha o účelnou sdělnost a působivost promluvy, ale též tendence k ekonomii jazykové promluvy, což je patrné především v oficiálních a polooficiálních promluvách, kde se mísí spisovná vrstva s nespisovnou.

Dále se Hubáček vyjadřuje k **dialektům**, o kterých konstatuje, že jsou pozvolna ustupujícími strukturními⁴ útvary národního jazyka, a na druhé straně k tzv. **sociolektům**, které jsou naopak stále silícími a rozvíjenými útvary⁵. „Sociolekty (profesní mluva, slang a argot) jsou prezentovány pouze specifickými vrstvami slovní zásoby národního jazyka a realizují se na mluvnické bázi některého strukturního útvaru národního jazyka, v současnosti nejčastěji obecné češtiny“ (Hubáček, 2008). Tato teze se shoduje s výkladem uvedeným v publikaci *Současná stylistika* (viz Čechová, 2008, s. 71) a též s výkladem v *Příruční mluvnici češtiny* (viz Karlík, 2012, s. 94); v těchto publikacích je však pojem sociolekt nahrazen pojmem jazykové poloútvary (srov. kapitola v této bakalářské práci

³ V rámci našeho sběru materiálu současného divadelního slangu herců a režisérů jsme se setkali s pejorativně zamýšlenými proprii označující herce jako *hamleti*, *augusti*. Dalším propriem bylo slovo *bohďalka* jakožto označení protěžované členky souboru, leckdy namyšlené.

⁴ Pojmem strukturní útvar národního jazyka rozumíme útvary mající svou vlastní gramatiku (Hubáček, 2008).

⁵ Ústup dialektů a četnost obohacování slovní zásoby o sociolekty je důsledkem modernizace spojené s unifikací, na které se podílí vzdělání, média, společenská prestiž, migrace ad. „Jde o komunikativní modernizaci jevíci se ve smyslu posilování systémovosti a odstraňování systémových rozporů“ (Hubáček, 2008).

1.3 Aktuální definice). Tuto poznámku uvádíme jakožto podložení Hubáčkova konstatování, že základní teorie a názvosloví se v oblasti slangu postupně ustalují, což je dáno vysokým zájmem lingvistů o zkoumání různých aspektů a oblastí sociolektu (na rovině teoretické i praktické, zahrnující stránku lexikálního materiálu).

Hubáček se ve svém příspěvku tedy zaměřuje na běžnou mluvenou podobu dnešní češtiny; připomíná její sociálně motivovanou rozvrstvenost a vedle výčtu množství odborných prací zaměřených na zkoumání sociolektu, zmiňuje vývojové souvislosti českého jazyka – poválečný stav v českém prostředí spojený se snahou o utvrzení českého jazyka v českém prostředí, rozšiřování slovní zásoby zásluhou sociolektů, odborné práce zkoumající jazyk ad. V závěru uvádí, že vlivem přiměřeně vysoké odborné pozornosti věnované sociolektům se základní terminologie i pojetí sociolektů ustaluje. Podotýká, že oblast sociolektologie stále nabízí prostor k bádání.

Slang a styl (M. Čechová, 2008)

Tak jako ve výše zmíněném příspěvku Hubáček uvádí slang, profesní mluvu a argot pod hyperonymum sociolekt, Čechová uvádí další užívané pojmy zastřešující tyto tři části sociolektu a to již zmíněný pojem jazykové poloútvary či jednoduše pojem slang. Též zmiňuje hlavní znaky těchto poloútvary, tedy absenci vlastní gramatiky a mluvenost.

Čechová upozorňuje na stylovou neutralizaci mnoha původně slangových výrazů, které se stávají součástí běžně mluveného jazyka. Tyto výrazy tedy ztrácejí platnost sociolektu a stylově se neutralizují. Zkoumá aspekty podílející se na pronikání slangových výrazů do úzu mimo původní slangové prostředí a aspekty podílející se na ztrátě příznakovosti slohově nižšího prostředku a proniknutí takového prostředku do běžné slovní zásoby, dokonce i do slovní zásoby vrstvy spisovné.

Slang a oficiálnost komunikace (E. Minářová, 2008)

Tento příspěvek podobně jako předchozí pojednává o pronikání slangu v širším slova smyslu (tedy slangismů i profesionalismů) do oficiálních a polooficiálních sfér komunikace, nikoli však v jejich „primárním poslání“, k čemuž dle Minářové dochází cíleně, funkčně a v poslední době stále častěji.

Minářová shrnuje dosavadní poznatky plynoucí z minulých plzeňských konferencí. Dále se zamýšlí nad okolnostmi způsobujícími nárůst frekvence užití slangismů v „neslangovém prostředí“. Mezi tyto příčiny řadí absenci či rozkolísanost terminologie v různých oblastech; tendence o úspornost vyjadřování, kterou většina slangismů nabízí; tendence k upoutání pozornosti nevšedností až expresivitou, tedy záměrnou aktualizací sdělení „jiným výrazem, než je očekávaný“ (Minářová, 2008). Výskyt slangismů vně „slangového prostředí“ zaznamenává nejčastěji v psané sportovní publicistice, v mluvených odborných projevech, v projevech politických, nicméně v dnešní přemedializované společnosti toto pronikání slangu mimo slangové prostředí spatřuje i v jiných oblastech, např. právě v kulturních tiscích, v útvarech, jako jsou např. divadelní recenze, kritiky nebo též na internetových blozích či webech, dnes hojně rozšířených.

K expresivitě ve slangu (H. Chýlová, 2008)

V této přednášce se autorka vyjadřuje k výskytu expresivní složky u slangových výrazů a u profesní mluvy. Slang je v této přednášce pojímán v užším slova smyslu (tzn. člení se na slang zájmový a slang profesní).

Chýlová v této přednášce podává ucelený pohled na expresivitu slangu na podkladě studií, na které je během pojednání odkazováno.

V celkovém znění z této přednášky založené na sesumarizování dosud existujících poznatků vyplývá, že expresivita je součástí charakteristických jazykových aspektů slangu; ve slangu zájmovém se jeví jako žádoucí konstituující faktor, ve slangu profesním je složka expresivity redukována; expresivitu lze členit na inherentní a adherentní; expresivita náleží do konotací; zahrnuje řadu stupňů, funkcí, druhů vyjádření; je typická spíše pro soukromé mluvené projevy.

Chýlová dále uvádí, že „slangismy vznikají spontánně, bez regulace, mnohdy bez sebereflexe, z potřeby nově pojmenovat, ale i nově a exkluzivně vyjádřit již pojmenované,“ přičemž inherentní expresivita při frekventovaném užívání výrazu postupně mizí a slangismus původně expresivní se mnohdy stává neutrálním. „Expresivní pojmenování se tak v rámci jednoho slangu přesunují z periférie slangu do jeho jádra nebo se s oslabenou expresivitou či jako neutrální slangismy dostávají do výraziva interslangového a odtud pak do dalších vrstev jazyka, např. do obecné češtiny nebo do hovorové vrstvy jazyka.“ Dále

podotýká, že vnímání expresivity výrazu je do značné míry individuální, což se projevuje v nejednotnosti značení expresivity v různých slangových slovnících.

Na podkladě sběru jazykového materiálu slangu studentského a slangu počítačového uvádí typy různě vzniklých výrazů vyjadřující expresivitu: druhotné výrazy vzniklé metaforizací; výrazy vzniklé slovotvornými prostředky zejm. derivací, abreviací či mechanickým krácením; výrazy vzniklé kompozicí, tvořením deminutiv, připodobněním, slovní hříčkou, tvořením víceslovných vyjádření, obměnou pojmenování již existujícího, změnou rodové charakteristiky, využitím rysu cizosti, přjetím termínu z jiného prostředí, nadsázkou či zesměšněním, kalkováním; využitím okasionalismů; užíváním interslangového expresivního výraziva; pejorativními slangismy a vulgarismy.

Dále jakožto zdroj expresivity uvádí frazémy, kde mnohdy dochází k desémantizaci sloves *jít, být, mít*, přičemž zdrojem expresivity je neslovesný výraz. „Frazémy jsou přejaté ze spisovného jazyka často pávě nejen s významovým posunem, ale i s charakteristickou modifikací expresivity v daném slangu.“

Jiným zdrojem expresivity je rostoucí počet vulgarismů, jejichž expresivita se však častým užíváním postupně stírá.

Obecně vzato, „expresivita přispívá k potřebě diferencovaného vyjadřování i v rámci slangu, je jedním ze systémových prvků dynamiky slangu“ (Chýlová, 2008).

.....

Výše předložené příspěvky z plzeňských konferencí jsme účelně vybrali tak, aby nám pomohly vytvořit co nejkompaktnější představu o povaze a aspektech námi zkoumaného slangu.

V následujících kapitolách uvedeme nejaktuálnější do jisté míry zobecněné odborné publikace, definující slang, které jsou běžným uživatelům jazyka celorepublikově snadno dostupné.

1.3 Aktuální definice

Současné hodnocení slangu se v základních odborných příručkách či slovnících poměrně shoduje. Slang vnímají jako jazykový poloútvár mající společné i odlišné rysy jak s argotickou mluvou, tak s mluvou profesní. Odkazují na členění slangu zájmového a slangu pracovního, přičemž připouštějí, že hranice těchto dvou forem je těžko vymežitelná.

1.3.1 Příruční mluvnice češtiny

Aktuální definici termínu slang podává 3. vydání *Příruční mluvnice češtiny* (dále jen PMČ). Slang je autory chápán jako jazykový poloútvár⁶ a je definován jako „soubor slov a frází užívaných skupinou lidí spjatých stejným zájmem, eventuálně též profesí [...]; pro slangovou slovní zásobu (ale i pro argot) je charakteristická velká synonymičnost, expresivnost, uplatnění jazykové hry, metaforičnost apod.“ (Karlík, 2012, s. 94).

Slang pracovní je zde charakterizován vyjadřovací úsporností (tendencí k univerbizaci) a významovou jednoznačností lexikálních jednotek daného prostředí. Může se též uplatnit přejímání výrazů z cizích jazyků. Upozorňuje se v této publikaci na fakt, že hranici mezi jednotlivými útvary nelze jasně vymežit, a proto mnohdy tzv. profesní mluva (tzn. taková, která je typická pro skupinu zaměstnanců v daném pracovním prostředí), pracovní slang či zájmový slang mohou splývat a slova jimi využívaná plní mnohdy „funkci odborné terminologie, nejsou však jako termíny kodifikována“ (Karlík, 2012, s. 94).

⁶ Poloútvary rozumíme slang, profesní mluvu a argot. Jsou charakteristické tím, že „mají jen svá specifika lexikální a frazeologická, popř. slovtvorná, kdežto gramatiku přebírají od útvarů užívaných tam, kde tyto formy, tzv. poloútvary, fungují“ (Čechová, 2008, s. 59). Z toho plyne, že poloútvary nemají „ucelený systém prostředků různých jazykových rovin, od hláskoslovné přes morfologickou po rovinu slovtvornou“ (Čechová, 2008, s. 59).

1.3.2 Současná stylistika

Jak jsme již zmínili i *Současná stylistika* uvádí slang jako nestrukturní útvar českého jazyka, tedy tzv. poloútvár vyznačující se mluveností a tím, že postrádá vlastní gramatiku. Tato příručka explicitně vyslovuje námi výše uvedený problém. „Proč někteří lingvisté pod termín slang zahrnují i argot, jiní slangem rozumějí i profesní mluvu, jiní pak všechny tři sociolekty?“ (Čechová, 2008, s. 71) Uvádějí, že je to dáno společnými rysy, kterými jsou ony tři sociolekty stmeleny bez ohledu na přítomnost diferencujících rysů.

Za společné rysy zde považují úzus v neoficiální komunikační situaci, mluvenost, skupinovitost, pojmenování společných zájmů a činností, vymezování se v rámci i vně skupiny.

Za odlišující rysy uvádějí rozdílnou motivaci vzniku příslušných pojmenování. Slangová a argotická pojmenování „se vyznačují snahou aktualizovat, ironizovat, působit humorně, zábavně, jež vede k vědomému tvoření výraziva“ (Čechová, 2008, s. 71). Jako příznakové charakteristiky se zde uvádějí emotivnost, expresivita vyjadřování, snaha vyčlenit se, nadsázka, občasná vulgarismy, zlehčování situace, značná synonymičnost pojmenování, jazyková hra, tendence k vtipnosti, ironii. (Čechová, 2008, s. 71, 72)

Profesní mluva je zde chápána jako „přechodné pásmo mezi laickým, ne odborným nespisovným výrazivem a úzce a přísně odborným či vědeckým“, přičemž určit přesnou hranici mezi profesionalismy a normalizovanými termíny je obtížné. Rozdíl profesní mluvy a slangismů s argotismy je dán motivací. Profesionální pojmenování se snaží o racionální, úsporné, zřetelné názvy. Jedná se tedy často o deriváty či univerbáty z terminologických víceslovných pojmenování. Profesní mluva (na rozdíl od slangismů a argotismů) nemá v popředí emotivnost, přesto se i v ní mohou objevit tendence k ironii, vtipnosti apod. (Čechová, 2008, s. 72).

1.3.3 Encyklopedický slovník češtiny

Podrobněji je rozbor termínu slang charakterizován v *Encyklopedickém slovníku češtiny* (Karlík, Nekula, Pleskalová, 2002), kde slang vymezují lingvisté Jaroslav Hubáček a Marie Krčmová. Slang je zde uveden pod pojmem „sociolekt“ a je pojat jako „svěbytná součást národního jazyka, jež má podobu nespisovné nebo hovorové vrstvy speciálních pojmenování (jednoslovných i frazémů)“ (Karlík, Nekula, Pleskalová, 2002, s. 405). Realizace této variety jazyka se zde připouští jak pro polooficiální, tak pro neoficiální komunikaci lidí, které spojuje stejné pracovní prostředí či stejná zájmová oblast. Dle autorů termínu slang slouží „jednak specifickým potřebám jazykové komunikace, jednak jako prostředek vyjádření příslušnosti k prostředí či k zájmové sféře“ (tamtéž, s. 405).

Autoři výslovně upřednostňují termín sociolekt před termínem slang. Termín sociolekt považují za více vyhovující, neboť na rozdíl od slangu nepotřebuje upřesnění různými atributy *pracovní* či *skupinový*.

Upozorňují na žádoucnost nespisovnosti v mluvnické stavbě pro vyjadřování sociolektu. „Přísná spisovnost nebo knižnost jsou výrazovou aktualizací“ (tamtéž, s. 405).

Dále upozorňují na možnost členění na sociolekt „vyšší“ projevující se inklinací ke spisovnosti (např. sociolekt lékařský) a na sociolekt upozorňující na sebe svou substandardností, tedy „nižší“ (např. u sportovců).

Autoři vyjmenovávají jazykové a mimojazykové aspekty, ke kterým (při klasifikaci sociolektu jako speciální lexikální vrstvy jazyka) je nutno přihlížet. Jako mimojazykové uvádějí povahu a stupeň uzavřenosti prostředí, složení uživatelů podle věkového a sociálního kritéria, faktory psychické. Pod jazykové aspekty řadí využití produktivních onomaziologických postupů bez zřetele ke spisovnosti, snahu o pojmovou diferenciaci, vztah k současné terminologii oboru, komunikativní funkčnost, vyjadřování expresivity. Na základě těchto aspektů uvádějí další možnost členění sociolektismů, a to v užším pohledu na profesionalismy a na slangismy.

Profesionalismy definují jako „nespisovné názvy terminologické povahy motivované důvody věcnými, zejm. snahou o výrazovou úspornost, jednoznačnost v daném prostředí a mobilnost v mluvené komunikaci; jsou nocionální a jen omezeně mají synonyma [...]; jejich častou motivací je potřeba pojmové diferenciaci“ (tamtéž, s. 405).

Slangismy se mluvčímu jeví spíše jako „nespisovné názvy příznakové expresivně, citově“ (tamtéž, s. 405). Motivací je mluvou příslušníka zvýraznit výjimečnost prostředí a aktivity i osobní vztah. Na rozdíl od profesionalismů jsou typické synonymní řady slangismů, přičemž se uplatňuje jazyková hra, případně i averze vůči oficiálnímu vyjadřování. Vznik slangismů je dle autorů typičtější pro skupiny vázané osobními kontakty, kde výrazivo slangismů posiluje vztahy příslušníků skupin.

Autoři dále upozorňují na existenci tzv. interslangismů, což jsou původem slangové lexikální jednotky, které ztratily svou vázanost na danou sociální skupinu a probíhá u nich deslangizace. „Mnohé z nich zobecněly a dostávají se na pomezí spisovnosti“ (tamtéž, s. 405).

Jako frekventované postupy tvoření slangových výrazů z hlediska onomaziologického zde uvádějí:

- a) postupy slovtvorné (odvozování (denominativní/ deverbativní); skládání),
- b) mechanické krácení a překrucování,
- c) postupy sémantické, metaforické a metonymické přenášení,
- d) tvoření frazeologismů (nominálních/ verbálních).

Též upozorňují na přejímání z cizích jazyků.

I zde je zmíněna obtížnost určení přesné hranice mezi specifickými výrazy profesními a zájmovými, neboť tyto dvě oblasti se často prolínají a splývají, neboť „mnoho činností může být jak profesí, tak i zájmem“, což platí i pro jazykové prostředí, kterým se zabývá tato práce, tedy pro slang v oblasti divadla, zvl. ve skupině herců.

1.3.4 Nový encyklopedický slovník češtiny

Tento slovník vychází v knižní i elektronické verzi. Knižní podoba vyšla roku 2016 a jejími autory jsou P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.). Druhá verze vyšla jakožto elektronická internetová příručka. Sami autoři uvádějí, že tato internetová verze slovníku „reaguje na proměnu způsobů šíření a přijímání vědeckých poznatků v zainteresované kulturní veřejnosti i mezi studenty bohemistiky, k nimž se slovník obrací zvláště adresně“ (Karlík, Nekula, Pleskalová (eds.), 2012 – 2018).

Vymezení termínu slang je v tomto slovníku doslovnou citací výše zmíněného ESČ.

2 POJETÍ SLANGU V TÉTO PRÁCI

Pro účely naší studie budeme slang vnímat jako „mluvu skupinovou, mající zvláštní lexikální rejstřík, označující především předměty, osoby, jevy atd. pro život mimo skupinu netypické, sloužící pro komunikaci uvnitř skupiny a často i k vydělení dané skupiny od ostatní společnosti, tedy mající funkci integrující“ (Suk, 1993, s. 8).

Vycházíme především z pojetí lingvisty Jaroslava Hubáčka, Slang v této práci chápeme v širším slova smyslu, což znamená, že pod pojem slang zahrnujeme zároveň názvy slangové profesní (profesionalismy) a názvy slangové zájmové (slangismy).

Důvodem tzv. širokého pojetí pojmu slang v této práci je kolísání hranice dělící slangové výrazy na jednoznačné profesionalismy a jednoznačné slangismy. „V současné moderní společnosti se stále více stírají hranice a rozdíly mezi činnostmi „jen“ zájmovou a činnostmi čistě pracovní; existuje řada činností, které jsou pro jedny prací, profesí, pro druhé zájmem (např. u hudebníků, motoristů, sportovců, rybářů apod.)“ (Hubáček, 1987, s. 13).

Motivace vzniku výrazů, kterými se v této práci zabýváme, je dána několika faktory: potřebou pojmenovat nové věci z důvodu chybějícího termínu, tendencí aktualizace promluvy pro ozvláštnění, což se pojí s větší mírou expresivity, tendence vyjádření individuálního vztahu k dané skutečnosti, což je též značně spojeno s mírou expresivity. Expresivita u slangismů v průběhu častého užívání dané jednotky mizí, a může dojít dokonce i k neutralizaci původně expresivního slangismu (Chýlová, 2008).

Vzhledem k rozsáhlosti tématu se zaměřujeme na mluvu týkající se především herců a režisérů, která se do jisté míry prolíná se slangem dalších oblastí spadající pod hyperonymum „divadlo“. Je tedy možné, že v rámci divadelního slangu zaznamenáme výrazy z oblastí osvětlovačů, zvukařů, baletu ad., pokud zaznamenáme jejich úzus i mezi herci a režiséry. Záměrně vynecháváme komplexní zaměření na mluvu tanečníků, operních pěvců, zvukařů, osvětlovačů apod.

3 DIVADELNÍ SLANG

Hubáček ve své monografii *O českých slanzích* (1981) vymezuje divadelní slang jako vrstvu nespisovného výraziva vytvořenou a užívanou herci a lidmi, kteří jsou svým zaměstnáním, někdy pouze svými zájmy vázáni na divadelní prostředí.

Prostředí divadla splňuje základní podmínky pro vznik slangu, tj. speciální práce vyžadující zvláštní pracoviště a ustálený kolektiv lidí (Bečka, 1987, s. 7), a lze zde sledovat Hubáčkem definované jazykové i mimojazykové aspekty slangu, tj. povaha prostředí, motivace, míra nespisovnosti, stáří, expresivita, onomaziologický postup (Hubáček, 1987).

„Historickým základem divadelního slangu je tradiční německá terminologie“ (Hugo a kol. 2009, s. 36). Mnohé z termínů s německým původem zanikly (*abšídka, parlér*), část se užívá dodnes, což dokazují jednak hesla (*augenráfek, bína, kandrdas, šlágvort, štych aj.*) ve *Slovníku nespisovné češtiny* (2009), jednak slovní zásoba získaná v rámci našeho sběru (viz kap. Slovníková část), kde zaznamenáváme též výrazy jako *bína, kandrdas, štych, haputka. špíl.*

3.1 Povaha prostředí

Jak jsme výše zmínili, v rámci divadelního slangu se omezujeme na mluvu herců a režisérů. Jedná se o prostředí svým způsobem uzavřené, byť některé slangismy z tohoto prostředí prosakují do běžné mluvy veřejnosti (*děkovačka*), což je dáno potřebou i pro pouhé sledující příznivce výsledků divadelnické profese pojmenovat akt děkování, pro který dosud neexistuje kodifikovaný terminologický výraz, přestože se jedná o poměrně starý typ slangismu, jenž má kořeny již u kočovných středověkých společností.

Věkové a sociální složení příslušníků tohoto prostředí je různé a odvíjí se od typu a repertoáru daného divadla. Ve větších městských divadlech zpravidla najdeme zastoupení jak mladých, tak starších herců i hereček. Noví (především mladí) členové ochotně přijímají slangové výrazivo od svých starších kolegů, čímž dávají najevo svou příslušnost k této branži.

Slang se v regionálních oblastech může mírně lišit, může být dokonce obohacen o nové místní slangismy. Jádro divadelního slangu však zůstává pevné, o čemž svědčí dosavadní užívání výrazů, jež byly běžné i v minulém století, např. *kandrdas, kulisák, rejža,*

stařák, štychař, derniéra, ferman ad. (možnost srovnání: Hubáček, 1981 vs. soudobý úzus (vlastní praxe, výpovědi herců), příp. Hubáček, 2003). Některé slangismy naopak mohou upadat do zapomenutí.

3.2 Stáří divadelního prostředí

České divadlo má kořeny již ve středověku, o čemž svědčí existence dochovaných divadelních her (Hra tří Marií, Masticák).

Hubáček ve své monografii poukazuje na dlouhou a bohatou tradici divadla v naší kultuře, tedy od národně uvědomovací funkce v době národního obrození až po současnost, kdy je reprezentativním dokladem vyspělé národní kultury. Kočovně ochotnické společnosti dnes vystřídaly stálé divadelní scény. Herecké divadelní soubory v těchto scénách zaměstnávají profesionální herce (Hubáček, 1981, s. 102).

3.3 Spisovnost a nespisovnost, expresivita

I v divadelním slangu shledáváme řadu nespisovných výrazů s různou mírou expresivity „ne všechny slangové názvy jsou v tomto smyslu stejné: některé jsou na hranici spisovnosti (často s tendencí přechodu do oficiální terminologie) [...], zatímco jiné jsou vyloženě nespisovné; těmi jsou obyčejně názvy silně expresivní, hantýrkové, někdy i vulgarismy“ (Hubáček, 1987, s. 16).

Existují názvy slangové neexpresivní (nociónální), mnohdy nesprávně považované za názvy profesní a vedle toho existují názvy expresivní (obsahující nociónální složku i příznak expresivity různé intenzity). Názvy expresivní jsou většinou „motivované potřebou vyjádřit důvěrný citový vztah (kladný i záporný), případně jazykový humor“ (Hubáček, 1987, s. 17). V souvislosti s divadlem bychom za expresivní mohly označit výraz *kandrdas, čurda, štek* (o tom viz níže).

Expresivní názvy se realizují především „metaforickým přenášením slovního významu“ (Hubáček, 1987, s. 17).

3.4 Kritérium formy

Z hlediska formy slangových výrazů třídíme slangismy na jednoslovné a víceslovné. Jednoslovné se dále člení podle slovnědruhového vyjádření, víceslovné podle sémantického charakteru na sousloví a frazeologická spojení (Hubáček, 1987, s. 18).

3.5 Motivace vzniku slangových výrazů

I pro divadelní prostředí se uplatňuje potřeba pojmenovat skutečnosti, pro které existují sice názvy spisovné, ale neterminologické povahy (např. *klanění herců*, *malá role*). Důsledkem neexistence termínu pro tento jev je vytvoření slangového profesního výrazu (např. *děkovačka*, *štěk*). (Hubáček, 1987, s. 14-15)

Součástí hereckého slangu jsou však nejen univerbizované flexibilní výrazy, ale též již zmíněná sousloví či frazeologická spojení. Herec David Vejražka na zkouškách s oblibou užíval větu: „Vem si to do dílny!“ Tím nepřímo vyjadřoval, že dotyčný herec má odejít ze scény a na daném výstupu do příště zapracovat, přinést vlastní jímavější či věruhodnější invenci, že předvedený akt je nedobrý. Frazeologické spojení „*vzít si to do dílny*“, je mezi herci a režiséry běžně užíváno, toto spojení potvrdili i jiní herci, např. Diana Toniková. Jako další spojení uvedl po našem vyzvání herec Kamil Koula: „*Utírat si nos židli* – přehánět zvláště v komedii, dělat vtipy, které nevycházejí ze situace; *chodit okolo divadla* – nemít role, nebýt obsazovaný; *hrát živé, mrtvé* – hrát samé velké role, být hodně obsazovaný; *hrálo mu to* – obdivný výraz pro dobré herecké výkony; *Trhat kulisy* – přehánět herecký projev, zvláště v tragédii; *kalhotová role* – dívčí role, kde dívka hraje chlapce, např. v *Jak se vám líbí*; *kopat se do prdele* – hanlivé odsouzení burleskního způsobu hraní v komedii [...].“ Herečka, moderátorka a tanečnice Michaela Jadrná po našem vyzvání uvedla „*paní nesu vám psaní* – herec, který má v představení jedinou větu; *nahodit masku* – jít do maskérny.“ V těchto případech je patrný expresivní charakter jednotek.

Na základě naší studie vyvozujeme, že motivací vzniku divadelních slangismů jsou jak důvody věcné⁷, tak důvody expresivní, tedy „citový vztah k práci, vzájemný vztah mezi pracovníky, přezdívkový, vtipné narážky, expresivní transformace spisovných termínů“

⁷ Důvody věcnými míníme snahu o jednoznačnost a výrazovou úspornost, potřebu pojmové diferenciaci. (Karlík, Nekula, Pleskalová, 2002, s. 405).

(Bečka, 1987), tedy „motivace zvýraznit výjimečnost prostředí i aktivitu mluvčího a jeho osobní vztah k němu“ (Karlík, Nekula, Pleskalová, 2002, s. 405).

Jako příklad snahy o diferenciaci výrazů v divadelním prostředí uvádíme několik výrazů označujících hereckou zkoušku:

- **zkouška**, jakožto klasická zkouška při tvůrčím procesu nové hry; nejedná se o slangismus;
- **oprašovačka/opakovačka**, -y, ž. *div.* opakovací zkouška pro posílení paměti (hry, která se delší dobu nehrála) (Hubáček, 1988; Hubáček, 2003);
- **projížďčka**⁸, -y, ž. – *div.* zkoušení bez přerušování, např. před blížící se premiérou;
- **dekoračka**, -y, ž. – *div.* zkouška scénické výpravy (Hubáček, 2003);
- **breptačka**⁹, -y, ž. – *div.* zkouška před představením zaměřená především na přeřikání textu, dále na ujasnění nástupů a odchodů;
- **korepka**¹⁰, -y, ž. – *div.* zkouška před představením zaměřená na pěvecké výstupy s korepeticí.

Odlíšnost výrazů jednoslovně upozorňuje na odlišnost typu zkoušky. Je zjevné, že se jedná o výrazy nociónální povahy, vyznačující se úsporností a jednoznačností, též mobilností v mluvené komunikaci. Jedná se o nespisovné názvy terminologické povahy. Výrazy charakterizujeme na základě charakteristiky uvedené v *Encyklopedickém slovníku češtiny* (Karlík, Nekula, Pleskalová, 2002).

Jako příklad výrazů se zřetelnou stránkou expresivní můžeme uvést slovo **kandrdas**, -a, *div. herec začátečník*. Jedná se zároveň o jazykovou hru v rámci přejaté a univerbizované věty z němčiny „*Kan der das?*“¹¹, což v překladu znamená „*Umi to?*“.

Dalším příkladem demonstrujícím expresivitu, mobilnost v komunikaci a zároveň příkladem, jenž se vyznačuje synonymní řadou, jsou označení pro jednoslovné vyjádření

⁸ *Slovník nespisovné češtiny* (Hugo a kol., 2009) výraz neuvádí. Hubáček (1981, 2003) výraz uvádí jen v souvislosti s televizním a rozhlasovým slangem s výkladem: zkouška předcházející vlastnímu natáčení.

⁹ *Výběrový slovník českých slangů* (Hubáček, 2003) výraz neuvádí; *Slovník nespisovné češtiny* (Hugo a kol., 2009) výraz též neuvádí.

¹⁰ *Výběrový slovník českých slangů* (Hubáček, 2003) výraz neuvádí; *Slovník nespisovné češtiny* (Hugo a kol., 2009) výraz též neuvádí.

¹¹ Vysvětlení podal herec Kamil Koula, jehož poznatek se shoduje s výkladem ve *Slovníku nespisovné češtiny* (Hugo a kol., 2009, s. 186)

krátké role: *blaf, čokl, čudla, čurda, epizodka, hund, štěk* (Hubáček, 2003). Druhá stránka věci je však běžný úzus. Dotazovaní herci uváděli, že se setkali jen s výrazy *čurda* a *štěk*. *Epizodku* uváděli v souvislosti se seriálem, nikoliv s divadlem (podrobněji viz kap. 5.3 Synonymické řady).

.....

Divadelní práce jakožto činnost tvůrčí, výjimečnost prostředí a výše zmíněné skutečnosti jsou tedy základem pro vznik slangového výraziva nejen nociónálního, ale též výraziva expresivní povahy, vyjadřující důvěrný, citový vztah k práci v divadle a k jeho prostředí (Hubáček, 1981, s. 102).

3.6 Kritérium onomaziologické motivace slangového názvu

Dle Hubáčkova příspěvku ve III. plzeňské konferenci je kritérium onomaziologické motivace nejvíce vyhovující pro diferenciaci slangového výraziva na názvy slangové profesní a slangové zájmové. Toto stanovisko zůstává i v jeho novějších publikacích.

Názvy slangové profesní Hubáček charakterizuje jako slangové výrazy věcného obsahu, motivované snahou o úspornost, jednoznačnost a výhodnost v použití v mluvených projevech. „Jeví se jako neutrální, bezpříznakové nespisovné termíny vedle termínů spisovných, případně jako neutrální termíny v oblastech, kde dosud terminologie nebyla normalizována. Výskyt synonymních výrazů stejné úrovně je malý“ (Hubáček, 1987, s. 14).

Příklad této vnitřní diferenciaci divadelního slangu uvádí Hubáček na podkladě osy nespisovnosti a spisovnosti:

názvy slangové		názvy spisovné	
zájmové	profesní	neterminolog. povahy	termíny
-	<i>děkovačka</i>	<i>děkování diváků</i>	-
-	<i>štěk</i>	<i>malá role</i>	-

(Hubáček, 1987, s. 15)

Názvy slangové zájmové chápe jako synonymní příznakové (citově či expresivně zabarvené) ve srovnání s neutrálními termíny spisovnými i nespisovnými (tzv. názvy slangovými profesními). „Jeví se jako více či méně aktualizované, příznakové členy synonymních řad (jako názvy se zřetelnou konotací)“ (Hubáček, 1987, s. 14).

Hubáčkův příklad z divadelního slangu pro tuto skupinu jsme získali v jeho monografii *O českých slanzích* (1981), kde divadelní slang zkoumá. Uvádí zde synonymickou řadu *jatky, lipany, šabac, šlachta* – hra špatně nacvičená; *blaf, čokl, čudla, čurda, pes, pind, štěk* – krátká role apod.) (Hubáček, 1981, s. 102).

Tuto potenciální možnost členit slangismy a profesionalismy dle onomaziologické motivace zde uvádíme jako doplňující informaci. Upozorňujeme však, že tato práce v rámci termínu slang bez rozlišení zahrnuje jak slangismy, tak profesionalismy. Jde nám o celkový obraz mluvy herců a režisérů.

4 SLOVNÍKOVÁ ČÁST

4.1 Sběr materiálu

Sběr materiálu byl uskutečněn metodou založenou na přímém pozorování v rámci přirozeného působení v námi zkoumané oblasti, rozhovorech a elektronické korespondenci s respondenty a v neposlední řadě byl proveden tzv. brainstorming jednotlivých zástupců divadelních společností, kdy dotazovaní měli spontánně napsat co nejvíce výrazů typických pro úzus v rámci divadelního prostředí a stručně je vysvětlit. Při sepisování výrazů se mohli radit s divadelním souborem, který zastupovali.

Sběr materiálu byl následně uspořádán a dle slovníkových potřeb analyzován, případně s dotyčným respondentem znovu konzultován.

Celkem vypovídalo čtrnáct osob profesionálně se věnujících herectví či režírování. Dotazovaní svým způsobem zastupovali konkrétní divadelní spolky v rámci různých okresů republiky. Vedle toho mnozí za svou kariéru vystřídali několik jiných okresů, tudíž oprávněně upozorňovali na některé výrazy svým užíváním lokálně omezené.

Získaný materiál jsme následně roztřídili a u některých jednotek jsme formou přímého dotazování zjišťovali, zda jsou známé i dalším dotazovaným. Takto jsme zjistili lokální omezení některých výrazů. Toto omezení u výrazů uvádíme – viz podkapitola 4.2 Koncepce slovníku.

4.2 Koncepce slovníku

V námi vypracovaném výkladovém slovníku zaměřeném na divadelní slang (v širším slova smyslu)¹² uvádíme 181 výrazů.

Hesla jsou řazena abecedně, jejich mikrostruktura je dále členěna následovně

1. slangový výraz (tučně zvýrazněný),
2. mluvnické údaje
 - u substantiv v singuláru:
 - koncovka genitivu singuláru;
 - mluvnický rod:
m. = maskulinum, f. = femininum, n. = neutrum,
pomnož. = pomnožné
 - u verb:
 - vid: dok. = dokonavý, nedok. = nedokonavý
 - u víceslovných výrazů či frazémů mluvnické údaje neuvádíme
3. věcný výklad - výklad podáváme názvem synonymním, nebo opisem (Podrobnější výklad opisem volíme v případech, kde chceme docílit, co nejpřesnějšího vysvětlení slangového výrazu).

Pokud jsme zaznamenali při sběru materiálu více významů v rámci jednoho hesla, pomocí číslic značíme každý význam zvláště.

Některá hesla dále obsahují:

- poznámku upřesňující význam (kurzívou, značeno: *Pozn.*)
- příklad užití ve větě¹³ (kurzívou, značeno: →)
- konfrontaci se slovníky – podrobněji viz níže (podkapitola 4.3 Konfrontace sběru materiálu)
- poznámku o etymologii (kurzívou, značeno: *Pozn.*)
- synonymní (značeno „též [...]“) / či antonymní výrazy (značeno „srov. [...]“)

¹² Pod pojem slang řadíme slangismy i profesionalismy.

¹³ Zdroj uvedených vět je z přímého pozorování / vlastní zkušenosti/ médií (v tomto případě uvádíme konkrétní zdroj).

Některé výrazy jsou omezeny jen na určité divadelní prostředí či určitý divadelní soubor, to znamená, že příslušníci jiných divadelních souborů se s těmito výrazy setkat nikdy nemuseli, naopak v divadelním souboru, odkud jsme výrazy získali, se běžně užívají.

Takto lokálně omezené výrazy značíme:

Divadlo Spejbla a Hurvínka	(DSH)
Nezávislé divadlo.....	(NezD)
Divadlo NAVĚTVI	(DNV)
Chebské divadlo	(ChD)
Národní divadlo	(ND)

Některé výrazy jsou omezeny regionálně – při sběru materiálu jsme takováto omezení zaznamenali pro Cheb, Prahu a Brno. U hesel proto uvádíme lokalitu, na kterou se úzus omezuje.

4.2.1 Seznam použitých zkratk ve slovníkové části:

fr.	- francouzský
pozn.	- poznámka
SNČ	- Slovník nespisovné češtiny (Hugo a kol., 2009)
srov.	- srovnání
SSČ	- Slovník spisovné češtiny 2010
SSJČ	- Slovník spisovného jazyka českého
t. v.	- týž význam
užív. ve spoj.	- užíváno ve spojení

4.3 Konfrontace sběru materiálu se slovníky

Námi získaný lexikální materiál konfrontujeme s nejaktuálnější slangovou slovníkovou publikací *Slovník nespisovné češtiny* (2009) – (dále jen SNČ), který mimo jiné vychází z Hubáčkova *Výběrového slovníku českých slangů* (2003). V průběhu analýzy materiálu jsme však zjistili, že některé stále užívané slangismy uvedené v Hubáčkově slovníku (2003) nejsou uvedeny v SNČ, proto jsme se rozhodli konfrontovat výrazy i s dalšími slovníky, a to se slovníky J. Hubáčka (Hubáček, 1981; Hubáček 2003), se SSČ, příp. SSJČ.

Je-li ve výše zmíněných slovnících výraz uveden v souvislosti s divadelním slangem či s příznakem hovorovosti či expresivity a shoduje-li se s námi získaným významem, uvádíme v heslovém odstavci název či značku příslušného slovníku, v němž je lexém zaznamenán a z něhož přebíráme (pokud je to vhodné) definici.

Je-li konkrétně v SNČ u výrazu divadelního slangu uveden význam další, který jsme při sběru materiálu neregistrovali, doplňujeme jej se znaménkem +.

Pro lepší názornost uvádíme následující příklad:

alternáčka, -y, f.

- role obsazená dvěma herci, kteří se alternují

SNČ, + též hra ve které jsou role s dvojím obsazením

Značka *SNČ* značí, že námi uvedený výraz je zaznamenán v SNČ a zároveň se sémanticky shoduje s výkladem výrazu v SNČ.

Znaménko + [...] značí, že SNČ uvádí ve vztahu k divadelnímu slangu druhý význam, který jsme však při sběru materiálu nezaznamenali.

4.4 SLOVNÍK DIVADELNÍHO SLANGU

A

alternačka, -y, f.

- role obsazená dvěma herci, kteří se alternují

SNČ, + též hra ve které jsou role s dvojitým obsazením

ántré, - é, n.

- 1. první výstup herce na scénu v rámci hry,

SNČ

Pozn. „antré je přepis francouzského slova entreé, které značí vstup“¹⁴

- 2. nepřehlédnutelný, výrazný výstup herce na scénu

aranžovačka, -y, f.

- zkouška inscenace s již vyhotovenými kulisami a připravenou scénou;

Pozn. slouží k případným úpravám scény, jednotlivých kulis či hereckého jednání v rámci prostoru scény

Hubáček (1981)

atomový herec,

- 1. herec hrající výstředním způsobem bez ohledu na své kolegy (NezD)
- 2. herec, který svým hereckým jednáním neúmyslně ničí scénu

¹⁴ Novotný, 2017, s. 12

august, -a, m.

- herec (hanlivě)

Pozn. „august – cirk. tradiční typ hloupého klauna, který se nechá vždy napálit“¹⁵

těž **hamlet**

B

barák, -u, m.

- divadlo

těž **dům: mít plnej dům**

mít plnej barák – mít vyprodáno, mít plně obsazené hlediště

bidýlko, -a, n.

- 1. nejvzdálenější místa pro obecenstvo umístěná v nejvyšším patře balkónů, zpravidla ke státní a nejlacinější
SNC
- 2. nejhorší místo v hledišti, často nejlacinější

*Užív. též ve spoj: **sedět/stát na bidýlku***

Pozn. název pochází z dob, kdy v těchto vysokých místech bylo pouhou zábranou kovové zábradlí.¹⁶

¹⁵ Hugo a kol., 2009, s. 50

¹⁶ Novotný, 2017, s. 12

biletářka, -y, f.

- prodavačka programu, uvaděčka
SNČ (s odkazem na SSČ – t. v.)
*Pozn. z fr. billet vstupenka*¹⁷

bína -y, f.

- jeviště, divadelní scéna
SNČ
*Pozn. z něm. Bühne*¹⁸
též **plac, prkna**

blábolit, ned.

- špatně artikulovat, nesrozumitelně mluvit
SNČ
též **breptat**

bobinet, -u, m.

- poloprůhledný druh látky svisle spuštěný v určité části jeviště pro specifické účely dané scény, lze na něj promítat, lze za ním i hrát
(pozn. – v tomto smyslu omezeno jen pro divadelní prostředí)
→ *Použil jsem klasický prvek iluzivního divadla – tylový bobinet pro projekce v hloubce jeviště. Umožnil oddělit přední prostor pro herecké akce a zadní pro vize a obrazy.*¹⁹

¹⁷ Hugo a kol. 2009, s. 64

¹⁸ Hugo a kol. 2009, s. 64

¹⁹ Zdroj: http://bulletiny.divadlonavinohradech.com/m2013-08/na_jevisti.html

bodák, -u, m.

- sledovací, bodový reflektor osvětlující malý vymezený prostor na jevišti či konkrétní postavu

SNČ

též **panna, profil, sledovák, spot, štych**

bohdalka, -y, f.

- protěžovaný, leckdy namyšlený člen souboru

Pozn. jemně hanlivé

též **primadona**

bouda, -y, f.

- nápověda

SNČ

*Užív. též ve spoj.: **tahat z boudy** (neumět roli, být při hraní závislý na nápovědě)*

SNČ

bourat, nedok.

- odmontovat scénu po představení

breptačka, -y, f.

- rychlá zkouška před divadelním představením zaměřená na rychlé zopakování textu
→ *Sejdeme se dvě hod'ky před představením a dáme si ještě breptačku, ale scénu čtyři a pět už projíždět nebudeme.*

budka, -y, f.

- náповědní budka, místo pro náповědu, uprostřed scény

být suchý jako cesta,

- nereagovat na vtipné situace (řečeno o publiku) (NezD)
→ *Jsou suchý jako cesta, nesmáli se ani, když přišla opilá služebná.*

být v roli,

- vžít se do své role

Hubáček (1981)

být v tom,

- plně se koncentrovat a prožívat roli

Č

čarovat, nedok.

- hrát roli nepřiměřeným způsobem, který nekoresponduje s původní myšlenkou inscenace či záměrem režiséra

SNČ

Pozn. projevuje se nadměrnými gesty, přehnanou intonací apod.

též **dirigovat, malovat**

Činoherák, -u, m.

- Činoherní studio Ústí nad Labem

čtená, - é, f.

- zkouška, kdy se herci poprvé seznamují s textem a dostávají základní pokyny a informace vztahující se ke hře a postavám v ní obsazeným, čtená zkouška
SNČ

čurda, -y, f.

- malá nevýrazná role
SNČ
těž štěk; paní, nesu vám psaní

D

dát tomu nožičky

- zvýšit tempo, rytmus daného aktu a dát tak hrané situaci rychlejší spád

dekadentka

- místnost v zákulisí, kde herci čekají na svůj vstup na scénu
těž přípravovna, střídačka

děkovačka, -y, f.

- klanění herců doprovázené potleskem publika
SNČ

dernoška, -y, f.

- poslední repríza divadelní hry, *derniéra*

dirigovat, nedok.

- hrát roli nepřiměřeným způsobem, který nekoresponduje s původní myšlenkou inscenace či záměrem režiséra

Pozn. projevuje se nadměrnými gesty, přehnanou intonací apod.

též **čarovat, malovat**

dobovka, -y, f.

- inscenace situovaná do konkrétní historické doby (středověk, renesance, 30. léta 20. stol. aj.)

doyen (souboru/ činohry), -a, m.

- nejstarší a zároveň nejváženější člen souboru
→ *Chaplina seniora pak představí doyen souboru Jiří Žalud.*²⁰

dřevo, -a, n.

- herec bez talentu

dům: mít plnej dům

- mít vyprodáno, mít plné hlediště

též **barák: mít plnej barák**

²⁰ (zdroj: <http://www.oko24.cz/2018/03/14/chaplin-tanecnim-pojeti-jiriho-pokorneho-17-3/>)

ferman, -u, m.

- rozvrh zkoušek
SNČ

flák, -u, m.

- obtížná herecká role s obsáhlým textem
též **kláda**, **špalek**

forbína, -y, f.

- 1. předscéna, část jeviště před oponou
SNČ
- 2. divadelní výstup herců na předscéně typu forbínových představení Voskovce a Wericha
SNČ

Pozn. „něm. Vorbühne přední část jeviště, vor- přední, čelní, Bühne scéna, jeviště“²¹

forbínové loutky

- největší druh loutek Spejbla a Hurvínka (DSH)

fundus –u, m.

- sklad kostýmního a rekvizitního vybavení divadla
SNČ

²¹ Hugo a kol., 2009, s. 136

G

gáže, -e, f.

- herecký plat
SNČ (s odkazem na SSČ – t. v.)
Pozn. z něm. Gage²²

generálka, -y, f.

- generální zkouška, poslední zkouška před premiérou
SNČ (s odkazem na SSČ/ hovor.)

generálový týden

- poslední týden frekventovaného zkoušení závěrečné podoby inscenace před premiérou

guma, -y, f.

- 1. baletizol
- 2. herec nepamatující si text (DNV)

²² Hugo a kol., 2009, s 146

H

hamlet, -a, m.

- 1. herec hrající přehnaně pateticky
- 2. herec (hanlivě)

Pozn. M. Churavý výraz hamlet zaznamenává jakožto pokleslé proprium označující herce (M. Churavý, 2005, s. 119)

též **august**

hauptka, -y, f.

- hlavní role

SNČ

Pozn. z něm. Hauptrolle (hlavní role) ²³

herka, -y, f.

- herečka

SNČ

heroína, -y, ž.

- herečka tragédka

→ *heroína Národního divadla*

Pozn. výraz užíván zřídka, a to spíše při aktualizaci a ozvláštnění promluvy, běžně se neužívá

SSJČ - div. herečka představující hrdinské ženské úlohy

Hubáček (2003)

²³ Hugo a kol., 2009, s 157

hodit repliku

- zahrát, příp. říci kolegovi repliku, na kterou reaguje
*SNČ uvádí výraz **hodit** – divad. ve smyslu napovědět*

horizont, -u, m.

- zadní výkryt jeviště
SNČ

hovna: padající hovna

- chabý potlesk

hráč, -e, m.

- herec

hrát: hrálo mu to

- obdivný výraz pro dobré herecké výkony

hrát plnotučně,

- přehánět herecký projev, hrát s nepřiměřeným patosem
též **trhat kulisy**

hrát pro smrady,

- hrát dětské představení

hrát z voleje

- hrát bez velké přípravy nebo bez žádné přípravy

hrát živé - mrtvé

- hrát samé velké role, být hodně obsazovaný

CH

chodit okolo divadla

- nemít role, nebýt obsazovaný

SNC

choreo, -a, n.

- choreografie

též **choroška**

choroška, -y, f.

- choreografie

SNC

též **choreo**

chytit se, dok.

- 1. být schopen reagovat na kolegovu improvizaci
- 2. vtípně a pohotově reagovat na nahodilou situaci

I

iriska, -y, f.

- clona v reflektoru

J

jít přes ně

- nepřerušovaně pokračovat v hraní i přes okolnost, že publikum reaguje, tleská, směje se, povídá si
„Dneska hrajem pro pépěčka, hlavně se nenech rozhodit, když budou rušit, prostě musíš jít přes ně!“

K

kalhotová role

- role, v níž žena hraje muže (časté v komediích W. Shakespeara)
SNC

kandrdas , -e, m.

- herec začátečník, má málo zkušeností
SNC

Pozn. „z něm. kann der das? umí to? zvládne to?“²⁴

²⁴ Hugo a kol., 2009, s. 186

kaplička, -y, f.

- Národní divadlo

těž **národ'ák, zlatá kaplička**

kláda, -y, f.

- obtížná herecká role s obsáhlým textem

těž **flák, špalek**

klad'as, -e, m.

- představitel kladné role v inscenaci

SNČ

srov. **záporák**

komín, -u, m.

- provaziště

kominda, -y, f.

- herečka se schopností dobře zahrát komické role, a proto do nich často obsazovaná

SNČ

konverzačka, -y, f.

- divadelní hra založená především na slovním humoru

SNČ – hra založená hlavně na dialogích

kopat se do zadku/ prdele

- hrát komedii za pomoci primitivních komicky se tvářících prvků

Pozn. užívá se ve významu hanlivého odsouzení burleskního způsobu hraní v komedii

korepka, -y, f.

- zkouška hereckých zpívaných výstupů i s korepeticí (doprovodem) (ChD)

kouřák, -u, m.

- kouřostroj (ChD)

též **mlhoš**

křoví, -í, n.

- upozaděná role, nevýznamná pouze doplňující, dekorativní
SNC

kukátkové jevišťátko

- zmenšená scéna kukátkového jeviště určená pro představení malých loutek (DSH)

kulisák, -a, m.

- osoba stavící scénu

SNC

Pozn. „něm. Kulissenschieber t/v, Kulisse kulisa, Schieber posunovač“²⁵

²⁵ Hugo a kol., 2009, s. 220

L

lávka, -y, f.

- ochoz nad jevištěm,

leklý ryby, které na konci i tak pleskají

- chabě reagující obecenstvo, které na konci chabě tleská

lidi, -í, mn.

- publikum, diváci

M

malovat, nedok.

- hrát roli nepřiměřeným způsobem, který nekoresponduje s původní myšlenkou inscenace či záměrem režiséra

Pozn. projevuje se nadměrnými gesty, přehnanou intonací apod.

též **čarovat, dirigovat**

mlhoš, -e, m.

- kouřostroj (ChD)

též **kouřák**

mrckovat, nedok.

- hrát roli mladší ženy, či dokonce dívky (o herečce vyššího věku)
SNC

myšičky

- označení pro nejmenší druh loutek, užívaných pro loutkovou konstrukci kukátkového jeviště (DSH)

N

nabídnout, dok.

- předvést režii nové možnosti ztvárnění své role (tj. nová gesta, pohyb, mluvu aj.)

nahazovač/ nahazovačka

1. postava vedlejší role, která vytváří situaci, aby hlavní role mohla (většinou vtipně a humorně) reagovat a v neposlední řadě za to obdržet potlesk od publika (NezD)

též **nahrávač** (DNV)

2. osoba, která v případě potřeby herců napovídá text

též **nahrávačka, suflér**

nahodit masku

- jít do maskérny a přichystat se na představení

nahrávač / nahrávačka

1. postava vedlejší role, která vytváří situaci, aby hlavní role mohla (většinou vtipně a humorně) reagovat a v neposlední řadě za to obdržet potlesk od publika (DNV)
též **nahazovač** (NezD)
2. nápovědka /osoba, která v případě potřeby herců napovídá text
též **nahazovačka, suflér**

naivka, -y, ž.

- herečka představující typy mladých naivních žen
SNČ (s odkazem na SSČ/ hovor.)

naplněná pauza,

- žádoucí aranžovaná pauza v průběhu jednání postav na jevišti, vzniklá např. úlekem, nejistotou, nechápáním, čekáním daných postav;

*Pozn. přestože postavy na jevišti nemluví, stále hrají a svým mlčením jednají; je nepřijatelné, aby se prostor bez replik stal prázdným mlčením bez zjevného obsahu; naplněná pauza vzniká, odehrává-li se v hercově mysli podtext (viz **podtext**)*

narážka, -y, f.

- poslední slova repliky herce, na které má začít reagovat herec druhý;
SSČ - div. konec textu upozorňující, že v dialogu pokračuje partner
též **šlágvort**

národ'ák, -u, m.

- Národní divadlo
SNČ
též **kaplička, zlatá kaplička**

nechytit se, dok.

- nebýt schopen reagovat na kolegovu improvizaci

O

odrovnat se: nechat se odrovnat,

- pro smích nemoci pokračovat v hraní
→ ...*jak sletěl z toho jeviště, totálně jsem se nechala odrovnat ...a muselo se přerušit představení...*

Pozn. většinou způsobeno nezáměrně vzniklou vtipnou situací během představení, např. výrazně vtipné přerěknutí, vtipná poznámka z publika, vtipný pád kolegy apod.

SNČ – rozesmát

okno, -a, n.

- náhlé zapomenutí části textu
SSČ - mít okno (v paměti) hovor. nevzpomínat si na něco

též **vokno**

okopat se (navzájem)

- popřát si zdar symbolickým trojitým pokopáním

též **pokopat se**

oprařovačka, -y, f.

- přezkoušení již nazkoušené inscenace, která se delší dobu nehrála (např. po prázdninové pauze)

SNČ

těž **opakovačka**

P

palma, -y, f.

- nečekaná a nežádoucí pauza vzniklá zapomenutím textu některé z postav na jevišti
→ *Měl jsem palmu.*

SNČ

*Pozn. pauza natolik velká, že by mezitím vyrostly palmy*²⁶

Palmovka, -y, f.

- Divadlo pod Palmovkou

paní, nesu vám psaní

- malá nevýrazná role (posměšně)
→ *Co tam hraješ za roli? Ale prosím tě takovýho sluhu. Znáš to... paní, nesu vám psaní.*

těž **štěk, čurda**

²⁶ Hugo a kol., 2009, s. 296

panna, -y, f.

- sledovací bodový reflektor osvětlující malý vymezený prostor na jevišti, či konkrétní postavu

též **bod'ák, profil, spot, sledovák, štych**

papír, -u, m.

- scénář

pépěčka, mn.

- pražské děti (jakožto diváci), jednotka užívána s negativní konotací, označující dětské publikum náročněji zvládnutelné pro udržení pozornosti a nerušení během představení

Pozn. výraz omezen na divadlo Agentura KK

→ „Dneska hrajem pro pépěčka, hlavně se nenech rozhodit, když budou rušit, prostě musíš jít přes ně!“

plac, -u, f.

- jeviště, divadelní scéna

též **bína, prkna**

plavat, nedok.

- ztrácet se v textu n. situaci

podtext, -u, m.

- vnitřní monolog herce podkládající jednání hrané postavy;

Pozn. tento monolog vyjadřuje uvažování, vnitřní pocity, záměry hercem ztvárňované postavy v průběhu hereckého projevu, které se následně projevují v jednání postavy, jednání postavy tak vychází z logiky jejího uvažování

pokopat se (navzájem),

- popřát si zdar symbolickým trojitým pokopáním

též **okopat se**

portál, -u, m.

- boční strany jeviště, průchozí, herci jimi vcházejí přímo na scénu či odcházejí ze scény

Pozn. označení portálu na pravý a levý je chápáno vždy z pohledu režiséra, tzn. pro herce stojícího na jeviště před režisérem je pravý portál levým a naopak

SNČ

potit krev,

- hrát naplno

SSČ – expr. namáhat se, těžce trpět

potlesk na otevřené scéně,

- potlesk během představení

pracák, -u, m.

- reflektor používaný při zkouškách či při práci na scéně

SNČ

prakt'ák, -u, m.

- konstrukce ze dřevěných prken, většinou obdélníkového tvaru, sloužící k simulaci scény na zkušebně; slouží též jako kulisa na divadelní scéně, pro účely stupňovitého vyvýšení části jeviště či pro účelové zvětšení scény v podobě mola, sestaveného směrem z jeviště do hlediště

SNČ

též **praktikábl**

praktikábl, -u, m.

- konstrukce ze dřevěných prken, většinou obdélníkového tvaru, sloužící k simulaci scény na zkušebně; slouží též jako kulisa na divadelní scéně, pro účely stupňovitého vyvýšení části jeviště či pro účelové zvětšení scény v podobě mola, sestaveného směrem z jeviště do hlediště

SNČ

též **prakt'ák**

premča, -i, f.

- premiéra

SNČ

primadona, -y, f.

- protěžovaný člen, členka souboru, zároveň namyšlený

Pozn. užíváno ironicky i bez ironického podtextu

SNČ – hvězda divadla, může ale nemusí mít iron. podtext

též **bohdalka**

prkna, -en, pomnož.

- jeviště, divadelní scéna

též **bína, plac**

projížděčka, -y, f.

- zkoušení bez přerušování

Hubáček (1981, 2003) – tel. zkouška předcházející vlastnímu natáčení

prospekt, -u, m.

- zadní stěna scény, většinou z malovaného plátna

Hubáček (2003)

prosrat to, dok.

- propásnout repliku, nástup

SNČ uvádí v souvislosti s rozhlasovým slangem – nestihnout vysílání

prosírat: prosíráš to, nedok.

- nebýt v momentě svého výstupu na scéně nebo být sice na scéně, ale nereagovat včas se svou replikou

→ *Co tady děláš! Dělej, prosíráš to, máš být dávno na scéně!!!*

→ *A už to prosíráš!!! Mělas dávno mluvit! Musí to mít tempo – rytmus! Takhle tam ty diváky uspíš! (z prostředí divadelní zkoušky)*

přehrávat, nedok.

- přehánět herecký výstup

SNČ

přesilovka, -y, f.

- situace, kdy je při představení více herců než diváků (myšleno doslovně nebo jen s nadsázkou)

SNC

přípravovna

- místnost v zákulisí, kde herci čekají na svůj vstup na scénu

též **dekadentka, střídačka**

R

rebarbora, -y, f.

- scéna simulující mluvící dav opakováním slova rebarbora

→ *Budete dělat rebarboru.*

Pozn. říká-li několik herců na scéně slovo rebarbora, vzniklý zvuk skutečně zní jako hovořící dav

SNC – divad. text pro sbor, má-li vyjadřovat vzrušený hovor davu – (Bezouška, 1971)

rejža, -i, m.

- režisér

SNC

též **rejžák, rejže**

rejžák, -a, m.

- režisér

též **rejža, rejže**

rejže, -e, m.

- režisér

též **rejža**, **rejžák**

repka, -y, f.

- replika, text herce

rošt, -u, m.

- 1. mříž držící světla, zavěšená pod stropem
- 2. menší konstrukce sloužící jako podlaha na lávce (viz lávka)

roští, - í, n.

- upozaděná role, nevýznamná, pouze doplňující, dekorativní (DNV)

též **křoví**

rozhodit představení,

- způsobit situaci bránící plynulému pokračování hry, představení je nutné pozastavit či zrušit

S

sedačka, -y, f.

- zkouška užívaná u muzikálových představení zaměřená pouze na přezpívání inscenace bez hereckého jednání v prostoru

Pozn. užíváno též u operních představení

SNČ – divad. v opeře a operetě první zkouška s orchestrem, zpěváci při ní sedí

sedět si na rukou

- netleskat (o publiku)

Hubáček (2003)

skočka, -y, f.

- přeskočení části textu během hry, nezáměrné, vzniklé nedopatřením

sledovák, -u, m.

- sledovací bodový reflektor osvětlující malý vymezený prostor na jevišti či konkrétní postavu

též **bod'ák, panna, profil, spot, štych**

sluníčko, -a, n.

- osvětlovač

též **světluška**

smeták, -u, m.

- umělý, velice huňatý knírek

stat'ák, -a, m.

- statista, osoba hrající v davových scénách
SNČ

střední loutky

- loutky Spejbla a Hurvínka střední velikosti (DSH)

střídačka, -y, f.

- místnost v zákulisí, kde herci čekají na svůj vstup na scénu
též **dekadentka, přípravovna**

sufita, -y, f.

- stropní výkryt jeviště

*Pozn. používá se při potřebě zakrytí atributů scény, které divák nemá vidět
(např. zakrytí světelného zařízení visícího ze stropu jeviště)*

SNČ – divad. strop jeviště

sufiér, -a, m.

- nápověda, osoba, která v případě potřeby herců napovídá text

SSJČ (z fr.) poněk. zast. hovor. nápověda

SNČ

též **nahrávačka, nahazovačka**

suflovat, nedok.

- napovídat repliku

SSJČ - ned. (z fr.) poněk. zast. hovor. dělat nápovědu, napovídat

srov. **sufleur**

světluška, -y, m.

- osvětlovač

též **sluníčko**

Š

šála, -y, f.

- závěs vykrývající boční strany jeviště, odkud přicházejí herci na scénu

Hubáček 2003 – šály, -ů, m. – div. svázané boční závěsy na jevišti (po skončení představení)

SNČ 2009 – šály – divad. závěsy vykrývající strany jeviště; jde také o místo, kudy herci obvykle přicházejí na scénu

šikma

- zkosená podlaha, často součást konkrétní scénografie (ChD)

škrt, -u, m.

- vyškrtnutí části původního textu scénáře

Pozn. ve většině inscenací se provádí tyto zásahy do původního textu

šlágvort, -u, m.

- poslední slova repliky herce, na které má začít reagovat herec druhý;

Pozn. herec musí znát šlágvort svého kolegy, aby věděl, kdy nastupuje se svou replikou

SNC

též **narážka**

šmíra, -y, f.

- 1. špatný herec
- 2. špatná divadelní hra
- 3. divadelní soubor špatné úrovně

SNC – hanl. divadelní společnost špatné úrovně

šnajdrovat, nedok.

- nehrát z důvodu slabé účasti diváků

SNC

Pozn. z něm. schneiden – šít, krejčovat, Schneider- krejčí²⁷

špagec, -u, m.

- Divadlo Husa na provázku

špalek, -u, m.

- obtížná herecká role s obsáhlým textem

též **kláda**, **flák**

²⁷ Hugo a kol., 2009, s. 400

špíl, -u, m.

- divadelní představení
→ *Sejdeme se v kavárně po špílu.*

Pozn. z něm. Spiel hra, omezeno pro Brno

šponovat, nedok.

- vytvářet napětí

šprajc, -u, m.

- vzpěra na kulisu

SSJČ - (z něm.) zast. ob. a slang. vzpěra, podpěra

štace, -e, f.

- místo, kde se hrálo

Pozn. častěji užíváno v divadlech bez pevné scény, které jezdí hrát na objednávku po různých místech republiky

SNČ

šteft pant, -u, m.

- kolíkový závěs; rozkládací pant

štěk, -u, m.

- malá nevýrazná role

SNČ

těž čurda, paní, nesu vám psaní

štendr, -u, m.

- podstavec na reflektor

SNC

štronzo, -a, n.

- zastavení pohybu

SNC

štych, -u, m.

- sledovací, bodový reflektor osvětlující malý vymezený prostor na jevišti či konkrétní postavu

SNC

též **bod'ák, panna, profil, sledovák spot**

šuškanda, -y, f.

- scéna, při které herci hrají, že si šeptem sdělují nějakou informaci, přičemž divák jim nemá rozumět

Pozn. obsah onoho „hraného šeptání“ si divák domyslí na základě následného dějového odvíjení inscenace

T

tahák, -u, m.

- 1. inscenace přitažlivá pro diváky,
SNČ
- 2. herec atraktivní pro diváky, který přitahuje diváky
SNČ

tahat z boudy, nedok.

- neumět roli, být při hraní závislý na nápovědě
Pozn. nápověda byla dříve umístěna v tzv. boudě uprostřed jeviště
SNČ

tělka, -y, f.

- tuhý make-up tělové barvy
SNČ - základní podkladové líčidlo

točna, -y, f.

- otáčivá část jeviště
Hubáček (2003)
SSJČ - div. otáčivá část jevištní podlahy (k rychlé změně dekorace)

trestná, -é, f.

- horní šatny v Národním divadle, (ND)
→ *Sedím na trestný.*

trhat kulisy,

- přehánět herecký projev, hrát s nepřiměřeným patosem
SNC

těž hrát plnotučně

U

utírat si nos židlí

- dělat přehnané vtipy, které nevycházejí ze situace a jsou pod úrovní skutečného humoru

V

vejšlap, -u, m.

- výstup na scénu
SNC

vingl, -u, m.

- kovový n. dřevěný úhelník, používá se k montáži a ukotvení scény

vlásenkář / vlásenkářka

- člověk vytvářející paruky dle zadaných požadavků

vokno, -a, n.

- náhlé zapomenutí části textu

→ *Měla jsem totální vokno, absolutní výpadek, naštěstí kolega včas zareagoval a jelo se dál.*

SSČ - mít okno (v paměti) hovor. nevzpomínat si na něco

též **okno**

vousatý dítě

- starší herec hrající mladého n. naopak

vydra, -y, m.

- herec, který chodívá pár minut před začátkem představením, na kterého se netrpělivě čeká, zdali vůbec dorazí (NezD)

Pozn. podle herce Vydry, který měl v divadle dovoleno chodit pět minut před začátkem představení

vyhodit to, dok.

- vyškrtnout část původního textu inscenace

vylhat se (z něčeho), dok.

- 1. říct svou repliku vlastními slovy (v situaci, kdy si herec nemůže vzpomenout na svůj text)
- 2. dostat se z nečekané, nepříjemné situace vzniklé při představení, která brání zahrát výstup nazkoušeným způsobem (zahrát situaci nečekaně jiným, též přijatelným způsobem, např. v situaci, kdy herec při svém výstupu pozdě zjistí, že mu schází rekvizita – kupř. telefonní sluchátko, ze kterého má telefonovat)

vzít: vzít to do dílny / dílničky

- pracovat ve svém čase mimo zkoušku na konkrétní části svého hereckého výstupu

Pozn. herec by měl v následující zkoušce předvést zadanou část svého jednání jiným způsobem, ve kterém by měla být patrná vlastní invence, zajímavý nápad pojetí svého výstupu aj.

vzít to

- adekvátně reagovat na odehranou scénu (myšleno o divácích),
→ *Na to že divákům bylo nejvýše šest let, chápali fóry, které chápou děcka ve čtvrtých třídách ZŠ. Jo, vzali to, smáli se tam, kde měli!*

Z

záporák, -a, m.

- představitel záporné role v inscenaci

SNČ

srov. **klad'as**

zlatá kaplička

- Národní divadlo
SSČ – expr. Národní divadlo

též **kaplička, národ'ák**

zlomvazka, -y, f.

- dárek pro štěstí, kterým je podarován herec před premiérou (mnohdy v podobě talismanu)

Ž

žiletka, -y, f.

- úzký prostor mezi oponou a portálem (ChD)

Pozn. v Chebském divadle průchozí, průchodnost užívána i pro účely představení; ve většině divadel průchozí není

5 ZÁVĚRY

Divadelní slang je stále živým, dynamickým, jazykovým poloútvarem, o čemž svědčí uvedená analýza výrazů na základě námi utvořeného slovníku.

Je patrné, že v divadelním prostředí se objevují zcela nová pojmenování skutečností, což usuzujeme na základě zjištění absence některých lexikálních jednotek v dosud existujících kodifikovaných slangových slovnících (SNČ 2009, Hubáček 1981, 2003). Takto jsme zaznamenali jednak lexikální jednotky jednoslovné, jednak víceslovné (někdy až frazeologické povahy).

Upozorňujeme, že užívání slangu je závislé na době, lokalitě a uživateli. Výčet slangismů naší práce tedy nelze zobecnit na ucelenou podobu českého divadelního slangu, který tak jako jiné slangy podléhá vývojovým změnám. Poskytujeme pouze systematický náhled do prostředí divadelní mluvy, náhled do systému divadelního slangu, náhled na užívání, modifikaci, inovaci výrazů vyskytujících se v této době, v rámci různých divadelních prostředí.

Sám Hubáček v úvodu svého slovníku (2003) píše: „Neúplnost podávaného obrazu slovní zásoby českých slangů je dána jak nedokončeností autorových výzkumů (sběru materiálu), tak především stálou otevřeností, dynamikou slovní zásoby tohoto druhu: nové slangismy stále vznikají, jejich platnost a užívání podléhají vývojovým změnám“ (Hubáček, 2003, s. 3). Tento Hubáčekův výrok lze zobecnit i pro naši práci zaměřenou na divadelní slang.

5.1 Obohacování slovní zásoby slangovými jednotkami:

Jako svým způsobem nové (tedy ve výše zmíněných slovnících neregistrované, mnohdy i vůbec neregistrované) lexikální jednotky jednoslovné jsme zaznamenali: *bobinet, bohalka, bourat, breptačka, breptat, budka, dekadentka, dermoška, dirigovat, dobovka, flák, guma, hráč, choreo, iriska, kaplička, kláda, komín, korepka, kouřák, mlhoš, lávka, lidi, malovat, mlhoš, myšičky, nabídnout, nahazovač, nahazovačka, nahrávač, nahrávačka, okopat / pokopat (se navzájem), panna, pépěčka, plac, plavat, podtext, profil, prosrat / prosírat to, rejžák, rejže, repka, rošt, roští, skočka, smeták, spot, střídačka, světluška, šikma, škrt, Špavec, špalek, šponovat, šuška, trestná, vydra, vyhodit to, vylhat se (z něčeho), zlomvazka.*

Jako víceslovné lexikální jednotky též svým způsobem nové, neboť dosud nebyly zaznamenány ve výše zmíněných slovnících, přestože jejich užívání je (u většiny námi uvedených výrazů) dnes poměrně časté, jsme zaznamenali: *atomový herec; mít plnej barák / dům; být suchý jako cesta; být v tom, dát tomu nožičky; doyen souboru/činohry; forbínové loutky; generáلكový týden; hodit repliku; padající hovna; hrálo mu to; hrát plnotučně; hrát pro smradu; hrát z voleje; hrát živé, mrtvé; jít přes ně; kopat se do zadku / prdele; kukátkové jevišťaťko; leklý ryby, které na konci i tak pleskají; nahodit masku; naplněná pauza; nechat se odrovnat; paní, nesu vám psaní; potlesk na otevřené scéně; rozhodit představení; střední loutky; šteft pant; utírat si nos židli; vousatý dítě; vzít do dílny / dílničky; vzít to.*

5.2 Pevné ukotvení či postupné mizení lexikální slangové jednotky v úzu

Jak je vidět, při vzniku divadelního slangu se mnohdy uplatňuje významová modifikace běžně existujících jednotek spisovné i nespisovné češtiny. Ona významová modifikace přidá lexikální jednotce nový sémantický obsah a mnohdy též složku expresivní, která však může v důsledku častého úzu až vymizet a původně expresivní slangový výraz se tak může lexikalizovat a neutralizovat, jak zmiňuje Chýlová (2008).

Nová jednotka se (v našem případě) v divadelním slangovém systému buďto uchytí, nebo postupně odezní. Tento fakt nám potvrdil i režisér s dlouholetou divadelní i filmovou praxí, Otakar Kosek: „*Ze zkušenosti vím, že komunikace v divadelním prostředí užívá jak slov v systému slangu pevně zakotvených, tak těch, která jsou jakoby přinášena zvenku a systém je buď vstřebá, nebo zapomene.*“ Jako příklad systémem „takto vstřebané“ lexikální jednotky, která se stále užívá, uvedeme výraz **šnajdrovat**, což je mimo jiné též příklad významové modifikace.

Výraz **šnajdrovat** je dnes užíván ve významu nehrát z důvodu slabé účasti diváků. Údajně však znamenal zašívát kulisy a kostýmy na místo původně plánovaného hraní, které se neuskutečnilo pro slabou účast diváctva. Churavý ve svém příspěvku *Slangová propria a propria ve slangu* uvádí, že výraz vznikl v době, kdy „do kočovných divadel dost často přicházel pan Schneider, když představení bylo zrušeno pro neúčast obecnstva a herci místo hraní museli krejčovat, po tehdejších úzu šnajdrovat, to je zašívát a látat kostýmy i kulisy, protože tenkrát se hrávalo tak drasticky, že se při tom kulisy v pravém slova smyslu trhaly“ (Churavý, 2005).

Churavý sice neuvádí konkrétně datovanou dobu onoho počátku „šnajdrování“, ale vzhledem k tomu, že výraz jsme zaznamenali ve významu nehrát z důvod slabé účasti diváků, jak v Hubáčkově slangovém slovníku (1981), tak v nejnovější publikaci Slovníku nespisovné češtiny (2009), považujeme toto slovo za příklad onoho „vstřebaného“ výrazu, který plně funguje již po několik let (byť se svým způsobem modifikoval a významově se zredukoval na ono pouhé nehraní (bez zašívání)). Na základě v úvodu zmíněných obecných poznatků o slangu soudíme, že tento výraz se uchytil a stále funguje z důvodu absence úsporného pojmenování skutečnosti „nehrát z důvodu slabé účasti diváků“.

Frazeologický výraz *trhat kulisy* – *přehánět herecký projev, hrát s nepřiměřeným patosem* – patrně vychází z onoho původního Churavým uvedeného drastického hraní, kdy se v pravém smyslu trhaly kulisy. Výraz též funguje dodnes, je zaznamenán v SNČ (2009) a nalezneme jej též ve slovníku (Hubáček 1981).

Jako doklad zanikání výrazů názorně uvádíme výrazy, které jsou v Hubáčkově slovníku (1981) označeny za zanikající a zároveň se nevyskytují v SNČ (2009); *permeza*, *cedulář*, *abšídkař*, *abšídka*.

Cedulář, *abšídkař* jsou výrazy, které zanikly se zánikem skutečnosti, již označovaly. Šlo o členy kočovných společností, kteří obcházeli domy a zvali lidi na představení prostřednictvím tzv. *abšidek*, tedy soupisů provozovaných her. Dnes tuto funkci zastupuje kulturní podsložka médií (elektronických i tištěných), kde si zájemci o kulturní dění mohou libovolně vybrat z nabízeného repertoáru možností.

Výraz *permeza* – *člen společnosti, který jezdil vyjednávat představení a který žádal o povolení hrát v obci*, byl svým způsobem v rámci změn dobového kontextu naopak nahrazen výrazem *manažer* či *produkční*.

5.3 Synonymické řady

Jako jedna z příznakových charakteristik slangu (obzvláště slangismů v užším pojetí) je ve většině odborných publikací uváděna synonymičnost, např. (Hubáček, 2003, s. 4), (Čechová, 2008, s. 71, 72), (Karlík, 2012, s. 94).

Ani divadelní slang není bez výjimky. V rámci sběru materiálu jsme zjistili následující synonymické řady:

- výpadek textu – *palma, okno*
- režisér – *rejža, rejžák, rejže*
- osvětlovač – *sluníčko, světluška*
- sledovací, bodový reflektor – *bod'ák, panna, profil, sledovák, spot, štych*
- herec hanlivě – *august, hamlet*
- jeviště – *plac, bína, prkna*
- hrát nepřiměřeným způsobem – *čarovat, dirigovat, malovat,*
- přehrávat – *trhat kulisy, hrát plnotučně*
- kouřostroj – *kouřák, mlhoš*
- obtížná velká role – *flák, kláda, špalek*
- upozaděná, nevýznamná role – *křoví, roští*
- nápovědka – *suflér, nahrávačka, nahazovačka*
- místnost pro čekání herců na svůj výstup – *střídačka, dekadentka, přípravovna*
- malá role – *čurda; paní, nesu vám psaní; štěk*

5.3.1 Blaf, čokl, čudla, čurda, epizodka, hund, pes, pind, štěk

Na základě zjištění, že slangové slovníky (Hubáček, 2003), (Hugo a kol., 2009) uvádějí v porovnání s námi zjištěnou synonymickou řadou označující malou roli řadu daleko obsáhlejší (*blaf, čokl, čudla, čurda, epizodka, hund, pes, pind, štěk*) a tatáž synonymická řada (vyjma výrazu *epizodka*) je uvedena již ve slovníku Hubáčka (1981), rozhodli jsme se ověřit aktuální úzus těchto synonym. Dotazovali jsme se herců, které z těchto výrazů znají a běžně užívají. Dotazovaní herci uvedli pouze výraz *čurda* a *štěk*. Mnozí doplnili výraz *paní, nesu vám psaní*. Někteří se dokonce vyjádřili v tom slova smyslu, že ostatní výrazy v souvislosti s divadelním prostředím nikdy neslyšeli.

Jelikož se jednalo o herce působící v různých regionech (Karlovarský kraj, Jihočeský kraj, Liberecký kraj, Středočeský kraj, Hlavní město Praha, Moravský a Jihomoravský kraj), na základě jejich výpovědí usuzujeme, že synonymická řada se v tomto případě v průběhu vývoje slangu redukuje. Další podklad potvrzující náš názor je obsáhlý slangový slovník,

který je součástí magisterské diplomové práce *Současný český divadelní slang* (Mládková, 2014) obsahující 393 hesel čerpaných z divadelního prostředí. Výše zmíněnou slovníkovou obsáhlou synonymickou řadu autorka též uvádí jen v rámci citací výše zmíněných slovníků. Ve vlastní slovníkové části své práce však uvádí pouze výrazy *štěk* a *čurda*. Výraz *paní, nesu vám psaní* její slovník neobsahuje, je tedy možné, že se jedná o výraz poměrně nový, šířící se z pražského prostředí, neboť námi kontaktovaní herci svou profesi vystudovali buď na pražské DAMU, nebo na VOŠH, příp. JAMU, přičemž v pražském prostředí herecky působili či stále působí.

5.4 Obecně charakteristické znaky slangu

V divadelním slangu jsou vedle bohaté synonymičnosti výrazné další znaky pro slang obecně charakteristické²⁸ – spatřujeme výraznou inherentní expresivitu – např. *mlhoš, kouřák, flák, čurda, štek, bohďalka, sluníčko, vejšlap, šuškanda* aj.; adherentní expresivitu – např. *vzít to do dílny, světluška, rebarbora, palma, okno, aj.*; emotivnost – např. *rejžák, sluníčko* aj.; hravost – *vousatý dítě, paní - nesu vám psaní, chodit okolo divadla, hrát živé – mrtvé, šnajdrovat, trhat kulisy, utírat si nos židlí, kalhotková role, pépěčka, aj.*; nalezneme i výrazy obsahující jako jednu ze složek vulgarismus: *hrát pro smrady, padající hovna, kopat se do prdele*. Jak můžeme vidět, značná část výrazů uplatňuje metaforiku – *sluníčko, mlhoš, trhat kulisy, vousatý dítě* aj.

5.5 Bohatost frazeologie

Překvapila nás poměrně bohatá frazeologie divadelního slangu, např.: *atomový herec, sedět na bidýlku, být suchý jako cesta, dát tomu nožičky, mít plnej dům / barák, padající hovna, hrát plnotučně, hrát z voleje, hrát živé – mrtvé, chodit okolo divadla, kalhotová role, kopat se do zadku/ prdele, nahodit masku, paní – nesu vám psaní, sedět si na rukou, trhat kulisy, utírat si nos židlí, vousatý dítě, vzít to do dílny / dílničky*.

²⁸ Obecnou charakteristiku slangu jsme provedli v kap. 1 Vymezení slangu obecně.

5.6 Nespisovné pojmy terminologické povahy

V divadelním slangu též existují i nespisovné pojmy terminologické povahy vzniklé patrně z důvodu absence spisovné terminologie či z důvodu úspornosti vyjadřování – např. *bod'ák*, *půlkilo*, *fundus*, *generálový týden*, *děkovačka*, *bobinet* ad.

Výrazné obohacování slangové slovní zásoby v důsledku absence komunikačně úsporného spisovného termínu jsme zaznamenali zejména u pojmenování **různých druhů zkoušek**; vedle již dávno používaných výrazů označujících specifický druh divadelní zkoušky *čtená*, *dekoračka*, *generálka*, *oprašovačka*, *sedáčka*, jsme zaznamenali i nová (ve slovnících²⁹ neuvedená) označení: *breptačka*, *korepka*, *projížděčka*, přičemž lexémy *breptačka* a *projížděčka* jsme našli ve slovníkové části magisterské diplomové práci (Mládková, 2014). U výrazu *korepka* jsme byli upozorněni zpovídánými herci, již působili v Chebském divadle, že mimo Chebské divadlo se s tímto termínem jinde neseťkali. Dotyční herci z Chebu však výraz nadále užívají, byť herecky nyní působí v jiných lokalitách, je tedy možné, že výraz se časem rozšíří.

5.7 Vliv prostředí na úzus slangového výraziva v praxi

Ve slovníku jsme u několika výrazů uvedly značku, která signalizuje, že výraz je omezen pouze pro konkrétní divadelní soubor, nebo jsme k jednotce připsali region, na který se jednotka omezuje.

5.7.1 Nahrávač, nahazovač x nahrávačka, nahazovačka

Zajímavá je námi zjištěná různost používání výrazů *nahrávač*, *nahazovač* x *nahrávačka*, *nahazovačka*. U těchto pojmů je výrazně znatelný vliv prostředí na modifikaci názvů v rámci konkrétní skupiny uživatelů. Uvádíme námi objevený aktuální příklad.

Zatímco členové Nezávislého divadla užívají výraz *nahazovač* pro pojmenování postavy ztvárňující vedlejší roli, která vytváří situaci, aby hlavní role mohla (většinou vtipně

²⁹ Jak bylo v úvodu sedmé kapitoly zmíněno, konfrontace materiálu proběhla se slovníky SNČ 2009, Hubáček 1981, 2003.

a humorně) vyniknout, v divadle NAVĚTVI používají pro označení téže skutečnosti výraz *nahrávač*.

Vedle toho bylo zjištěno, že lexikální jednotky od výše uvedených lexémů přechýlené, tedy výrazy *nahazovačka* a *nahrávačka* jsou mnoha herci různých divadel chápány shodně, a to ve smyslu osoby poskytující nápovědu textu. Tyto výrazy dosud nebyly zaznamenány v žádném námi (pro konfrontaci materiálu ve slovníkové části práce) zkoumaném slangovém slovníku. Výraz *nahazovačka* jsme však zaznamenali jakožto součást slangového slovníku magisterské diplomové práce *Současný český divadelní slang* (Mládková, 2014). Mládková při svém výzkumu zaznamenala vedle slova *nahazovačka* ještě výraz *nadhazovačka*, též ve významu divadelní nápovědky.

Ve slovníku jsme u několika výrazů uvedli značku, která signalizuje, že výraz je omezen pouze na konkrétní divadelní soubor, nebo jsme k jednotce připsali region, na který se jednotka omezuje. To dokládá, že „slangy se dost rychle mění a podle místa značně liší.“ (Bělousová, 2005)

5.7.2 Výraz žiletka

Dalším zajímavým zjištěním je výraz *žiletka*, což je výraz dosud ve slovnících nezaznamenaný, ale frekventovaně roky užívaný v Chebském divadle. Dle výpovědí se jedná o úzký prostor mezi oponou a portálem, v Chebském divadle je průchozí a je využíván i pro účely představení.

Tento výraz dosud není zaznamenán ve výše zmiňovaných slovnících, nicméně *Současný divadelní český slang* (Mládková, 2014) jej ve slovníkové části práce uvádí. Námi zaznamenaný výklad výrazu se však v úplném slova smyslu neshoduje s výkladem Mládkové, která výraz *žiletka* vykládá jako „úzký dlouhý pruh látky (často černý samet) visící za kratší stranu a zakrývající boky jeviště (úzká šála).“

5.8 Výrazy propriální povahy

Divadelní slang zahrnuje též výrazy propriální povahy. Zaznamenali jsme univerbizovaná pojmenování divadel: *Činoherák*, *Kaplička*, *Národ'ák*, *Palmovka*, *Špagec*, *Zlatá kaplička*. „Díky tomu, že jsou přetvářena vesměs běžnými obecnými jazykovými

prostředky, pronikla často do hovorové vrstvy jazyka zásluhou diváckých nadšenců a divadelních referentů v tisku.“ (Churavý, 2005, s. 120)

Pro představu uvádíme slangový univerbizovaný název, oficiální název a v závorkách pak příslušný jazykový prostředek, kterému přetvořený název podléhá. Některé výrazy zaznamenal již Churavý ve své přednášce (2005), což u příslušných případů vždy uvádíme.

Činoherák - Činoherní studio Ústí nad Labem;

→ *univerbizace s přidáním odvozovací přípony –ák* (Churavý, 2005, s. 120)

Kaplička – Zlatá kaplička (= Národní divadlo);

→ *univerbizace vynecháním rozlišovacího přívlastku* (Churavý, 2005, s. 120)

Národ'ák – Národní divadlo;

→ *univerbizace s přidáním odvozovací přípony –ák*

Palmovka – Divadlo pod Palmovkou;

→ *univerbizace odstraněním předložky* (Churavý, 2005, s. 120)

Špagec – Divadlo Husa na provázku;

→ *univerbizace s využitím synonymického expresivního výrazu k jednomu z atributů původního názvu: provázek – špagát – špagec*

Zlatá kaplička - Národní divadlo;

→ *pojmenování s využitím metonymie*

5.9 Významově modifikované výrazy

Do této skupiny patří většina slangových výrazů vycházejících z již existující lexikální jednotky, např. *bohalka*, *rejžák*, *sluníčko* a mnoho dalších, kde se významová modifikace děje na základě metaforičnosti či na základě jazykové hry.

Výraz *august*

Zajímavá je námi zjištěná významová modifikace pojmu *august*. Při sběru materiálu jsme tento výraz zaznamenali jako pejorativní označení herce.

Výraz *august*, jakožto označení pro herce obecně, uvádí již M. Churavý (Churavý, 2005, s. 119), nikoliv však s negativní konotací, kterou jsme při sběru materiálu zaznamenali.

SNČ uvádí „*august – cirkus. tradiční typ hloupého klauna, který se nechá vždy napálit*“, odkud patrně vzniklo na základě metaforického užití pejorativní označení herce.

Výraz *blbábolit*

SNČ (2009) chápe tento výraz ve smyslu *nesmyslně mluvit*. Divadelní slang význam modifikuje do významu *špatně artikulovat, přičemž smysl výpovědi se ztrácí*.

Výraz *šnajdrovat*

Z původního *šnajdrovat* ve významu „zašívát kulisy a kostýmy v době neuskutečněného představení, které bylo pro neúčast diváků zrušeno“, vznikl výraz *šnajdrovat* ve významu zrušit představení z důvodu neúčasti diváků“. (Podrobněji viz kapitola 5.2)

6 ZÁVĚR

Z našeho zkoumání vyplývá, že divadelní slang nezaniká, neustrnul, stále se vyvíjí. Pro divadelní slang platí Hubáčkův obecně míněný výrok: „nové slangismy stále vznikají, jejich platnost a užívání podléhají vývojovým změnám“ (Hubáček, 2003, s. 3).

Naše práce dokládá, že **divadelní slang** je proměnlivý v závislosti na lokalitě a uživatelích (mírně se liší v různých regionálních oblastech i v rámci divadel v jednom okrsku³⁰, například v Praze: Pidivadlo, Národní divadlo, divadlo Agentura KK, Nezávislé divadlo); dále je proměnlivý v závislosti na dobovém kontextu (zanikání a vznikání skutečností, které je třeba pojmenovat; existence známých herců a divadel, na kterých jsou založené slangové jednotky nesoucí prvek aluze – např. *bohdalka*, *šnajdrovat*, *Špagec*).

Slang v oblasti divadla je výrazově bohatý: obsahuje výrazy expresivně či emotivně zabarvené (*mrckovat*, *rejža*), vulgarismy (*padající hovna*, *představení pro smrady*, *prosrat to*), frazémy (*utírat si nos židlí*, *chodit okolo divadla*, *kalhotová role*, *vzít to do dílny*); obsahuje synonymické řady (sledovací, bodový reflektor – *bod'ák*, *panna*, *profil*, *sledovák*, *spot*, *štych*), nespisovné výrazy terminologické povahy (označení pro různé druhy divadelních zkoušek: *čtená*, *dekoračka*, *generálka*, *oprašovačka*, *sedáčka* aj. (viz kapitola 5.6). Divadelní slang taktéž vykazuje uplatnění jak snahy o jazykovou hru (např. *kandrđas*, *paní – nesu vám psaní*), výlučnost prostředí (*mrckovat*, *šnajdrovat*), tak snahu o jazykovou úspornost: slangové názvy divadel (např. *Špagec*, *Kaplička*, *Palmovka*), pojmenování různých druhů zkoušek (viz výše) a jiných reálií s divadlem spojených (např. *mrckovat*, *šnajdrovat*, *bod'ák*, *sledovák* aj.)

Dále jsme zjistili, že byť se divadelní slang stále vyvíjí a v závislosti na okrscích a době se mírně liší, samotné jádro divadelního slangu (a některé jednotky vtipné a hravé) se ve své podstatě nemění a frekventovaně se užívají dodnes. Například výrazy *alternáčka*, *bidýlko*, *bína*, *bouda*, *čarovat*, *čurda*, *děkovačka*, *forbína*, *generálka*, *chodit kolem divadla*, *kalhotková role*, *kandrđas*, *klad'as*, *křoví*, *kulisák*, *mrckovat*, *palma*, *rejža*, *štěk*, *šnajdrovat*, *štych*, *tahat z boudy točna*, *trhat kulisy*, jsou uváděny již v Hubáčkově slovníku (1981) i ve slovníku SNČ (2009) a zároveň byl zjištěn jejich stálý úzus v rámci našeho sběru materiálu

³⁰ Údaj o omezeném užívání výrazu v rámci daného divadla či okresu uvádíme ve slovníkové části přímo u příslušných hesel.

2018. V rámci sběru materiálu jsme zaregistrovali i výrazy, které uvádí již František Oberpfalcer-Jílek ve své stati *Argot a slangy* (1934), tedy výrazy *tahák, Národ'ák*.

6.1 Z korespondence s režisérem Otakarem Koskem

Tuto práci zakončujeme citací z korespondence **významné osoby české filmové a divadelní scény režiséra Otakara Koska**.

Filmový a divadelní režisér a mimo jiné výborný pedagog herectví, který mne učil na herecké škole, pod jehož vedením jsem skládala absolutoria na Vyšší odborné škole herecké (VOŠH), **Otakar Kosek**, nám poskytl svůj osobitý pohled na mluvu spojenou s hereckým prostředím. Tento autentický pohled člověka, jenž značnou část života zasvětil právě hereckému prostředí (ať už filmovému či divadelnímu) si s jeho svolením dovoluujeme citovat:

„Divadlo je proměnné prostředí, stále znovu se obrozující, stále se znovuobnovující vnějšími impulsy, které jsou ale pro jeho existenci rozhodující (tzn. texty a lidé). Existují dramatické texty, řešení a vyprávění dramatických situací v nonverbální podobě a vedle toho stále noví lidé, před které jsou stavěny stále nové úkoly a překážky; logicky reagují (i v rovině jazykové, v dualitě slovo/ znak – význam) nově a v permanentním procesu inovace komunikace.“³¹

Pokud jde o jazyk režisérů, podléhá především účelu, cíli a procesu práce s herci. Režiséři si vytvářejí nepochybně, jsou-li to osobnosti, svůj specifický slangový jazyk, který odpovídá jejich naturelu, způsobu práce, jisté psychologické taktice, díky níž se chtějí dostat k tvůrčím zdrojům herců a aktivovat je.

Jsou režiséři, kteří proměňují své jazykové prostředky (svůj osobní individuální slang) podle druhu/žánru práce, podle prostředí, podle kvality souboru. Dokáží být hrubí stejně jako intelektuálně uhlazení.

³¹ Tato věta byla syntakticky upravena, dbali jsme však na zachování původního významového vyznění.

Jsou režiséři provokatéři, pro které je hra s jazykem, hledání nových metafor, nových významových spojení prostředkem inspirace, doslova stavebním materiálem jejich práce na představení.

Jsou režiséři ironičtí, vtipní, nudní, cítící, ale neschopní své představy jasně sdělit atd.

Ze zkušenosti vím, že komunikace v divadelním prostředí užívá jak slov v systému slangu pevně zakotvených, tak těch, která jsou jakoby přinášena zvenku a systém je buď vstřebá, nebo zapomene.

Způsob jazykové komunikace režiséra s hercem tihne logicky k nestabilitě, jazykové performativy nejsou ani pravdivé ani nepravdivé a vyžadují kontext.

V rámci svých promluv, ironických poznámek, přirovnání a provokací jsem neužíval typický slang, ale v kontextu „divadelní práce“ se slova, jejich významy a významové spojení, mohla v dané chvíli jevit jako slangová.

Ono je to velmi křehké a složité. Řeknu-li někomu „tváříš se jako kráva na pastvě“, je to nepochybně urážka. Řekne-li to režisér herečce při zkoušce, není to již v kontextu urážky, ale ve slangové deformaci toho daného okamžiku, ve které se promluva uskutečňuje.“

7 SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

Literatura

BEČKA, J. V. Slang a diferenciacie v běžně mluvené řeči. In: *Sborník přednášek z III. konference o slangu a argotu v Plzni 24. – 27. ledna 1984*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, 1987, s. 4 – 11.

BĚLOUSOVÁ, Valentina. Otázky slangu a argotu v přednáškovém kursu stylistiky pro bohemisty. In: *Sborník přednášek z VII. konference o slangu a argotu v Plzni 24. – 25. září 2003*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, 2005, s. 106 – 108

ČECHOVÁ, Marie. Slang a styl. In: *Sborník přednášek z VIII. konference o slangu a argotu v Plzni ve dnech 26. – 27. února 2008*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, 2008, s. 8 – 13.

ČECHOVÁ, Marie. *Současná stylistika*. Praha: Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4

HUBÁČEK, Jaroslav. K současnému stavu zkoumání sociolektů. In: *Sborník přednášek z VIII. konference o slangu a argotu v Plzni ve dnech 26. – 27. února 2008*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, 2008, s. 4 – 7.

HUBÁČEK, Jaroslav. K vnitřní diferenciaci slangu. In: *Sborník přednášek z III. konference o slangu a argotu v Plzni 24. – 27. ledna 1984*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, 1987, s. 12 – 19

HUBÁČEK, Jaroslav. *Malý slovník českých slangů*. Ostrava: Profil, 1988.

HUBÁČEK, Jaroslav. *O českých slanzích*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Ostrava: Profil, 1981.

HUBÁČEK, Jaroslav. *Výběrový slovník českých slangů*. Ostrava: Filosofická fakulta, 2003

HUGO, Jan a kol. *Slovník nespisovné češtiny*. Vyd. 3., rozšířené. Praha: MAXDORF, 2009. ISBN 978-80-7345-198-1

CHURAVÝ, Miloslav. Slangová propria a propria ve slangu. In: *Sborník přednášek z VII. konference o slangu a argotu v Plzni 24. – 25. září 2003*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, 2005, s. 118 – 122.

CHÝLOVÁ, Helena. K expresivitě ve slangu. In: *Sborník přednášek z VIII. konference o slangu a argotu v Plzni ve dnech 26.-27. února 2008*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, 2008, s. 92 – 98.

JIRÁSKOVÁ, Tereza. *Vodácký slang*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka.

KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a PLESKALOVÁ, Jana. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 978-80-7106-484-8.

KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, RUSÍNOVÁ, Zdenka a GREPL, Miroslav. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8.

MARTINCOVÁ, Olga. Neologismy v současné spisovné češtině a slang. In: *Sborník přednášek z III. konference o slangu a argotu v Plzni 24. - 27. ledna 1984*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, 1987, s. 54 – 60.

MINÁŘOVÁ, Eva. Pronikání slangu do oficiálních projevů. In: *Sborník přednášek z VI. konference o slangu a argotu v Plzni 15. – 16. září 1998*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, 1998, s. 21 – 24.

MINÁŘOVÁ, Eva. Slang a oficiálnost komunikace. In: *Sborník přednášek z VIII. konference o slangu a argotu v Plzni ve dnech 26.-27. února 2008*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, 2008, s. 14 – 17.

MLÁDKOVÁ, Šárka. *Současný český divadelní slang*. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Český jazyk a literatura.

NEKVAPIL, Jiří. Některé sociolingvistické aspekty výzkumu slangů. In: *Sborník přednášek z III. konference o slangu a argotu v Plzni 24. – 27. ledna 1984*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, 1987, s. 27 – 37.

NOVOTNÝ, Martin K. *Divadelní slovníček, aneb Abyste měli o divadle jasno!* Brno: Radomír Havlík – Premiera, 2017. ISBN 978-80-270-1324-1

OBERPFALCER, František. Argot a slangy. In: *Československá vlastivěda*. Díl 3, Jazyk. Praha: Sfinx, 1934, s. 311-375.

SUK, Jaroslav. *Několik slangových slovníků*. Praha: Inverze, 1993.

TICHÁ, Zdeňka. Lexikografické přístupy ke slangovému materiálu. In: *Sborník přednášek z VI. konference o slangu a argotu v Plzni 15. – 16. září 1998*. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU v Plzni, 1998, s. 9 – 12.

Elektronické zdroje

KROUPOVÁ, Libuše, FILIPEC, Josef, ed. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky* [online]. Vyd. 4. Praha: Academia, 2005 [vid. 2018-03-17]. ISBN 80-200-1347-4. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>

HAVRÁNEK, Bohuslav, ed. *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. 2., nezměněné vyd. Praha: Academia, 1989 [vid. 2018-03-17]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/>

HUBÁČEK, Jaroslav, KRČMOVÁ, Marie (2017): SOCIOLEKT. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a PLESKALOVÁ, Jana. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012–2018 [vid. 2018-06-08]. ISBN 978-80-7422-480-5. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT>

KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek a PLESKALOVÁ, Jana. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012–2018 [vid. 2018-06-08]. ISBN 978-80-7422-480-5. Dostupné z: <https://www.czechency.org/predmluva.html>